

A négyes honvédek küzdelmei az 1915. évben lefolyt Isonzó csatákban·

Összeállította: T a v a s z I s t v á n tart. főhadnagy.

A hármasszövetség olasz tagja a háború kitörésekor nem teljesítette szerződéses kötelezettségét, nem jött a központi hatalmak segítségére, hanem „jóindulatú semlegességet” fogadott. Ennek dacára haladéktalanul hozzáfogott a háborús készülődésekhez, melyeket az antant hatalmak segítségével 1915 májusig jórészt be is fejezett. Május 4-én Olaszország felmondta a szövetségi szerződést és elrendelte az általános mozgósítást.

Ezt követte május 23-án a hadüzenet, mely már nem érte váratlanul a Monarchiát. Igaz, hogy főhaderőnk a gorlicei áttörés kiaknázására, az oroszok visszaszorítására az északi hadszíntéren volt összpontosítva s offenzívánk veszélyeztetése nélkül e hadsereg nem volt lényegesen gyengíthető. Mégis rendelkezünk csekélyszámú megbízható alakulattal az új hadszíntér számára. A tiroli lövészek, a karinthiai, stájer, krajnai és salzburgi önkéntes zászlóaljok tényleg saját hazájuk határának védelmére siettek s megszállották a veszélyeztetett hágókat, szorosokat és hegygerinceket. Lejebb, az Isonzó mentén, a tengerig nagyrészt a szerb harctérről elvont népfelkelő és munkásalakulatok vékony csatárláncai fogadták a teljes haderejével tapogatózva támadó, kitűnően felszerelt, hatalmas ellenséget.

Cadorna főparancsnoksága alatt öt teljes hadsereg, mintegy 20 hadtest vonult fel ellenünk s lépte át az osztrák határt, hogy meg se álljon

Bécsig. Véres fővel hamarosan belátták, hogy a katonai sétából egyelőre nem lesz semmi.

Következtek alapos előkészítések után az egyes szívós olasz offenzívák. Ezek az offenzívák egészen a hatodikig szinte semmi eredményt nem hoztak. Sőt két hosszú év után, tizenegy véres offenzíva eredményeként is összesen csak mintegy 10 kilométer mélységű területnyeréssel dicsekedhettek 40 kilométer hosszú vonalon, Tolmeintól a tengerig.

A felderítő kísérletek, a kezdeti próbálkozások kudarca után a legelső nagy olasz támadás a 2243 méter magasra emelkedő Krn ellen indult meg, Tomiéin és Karfreit között. Május 30-tól június 4-ig nagy csapattesteket vetett itt tűzbe napról napra Cadorna, hogy az uralkodó magaslatokat hatalmába kerítve Isonzó vonalunkat felgöngyölhesse.

E forró napokban érkezett meg ide, a leginkább veszélyeztetett pontokra az orosz hadszíntérről kivont kipróbált ezredünk, a 20. honvéd hadosztály keretében. Május 25-én búcsút mondtunk az ismerős kárpáti tájaknak s Budapesten, a Semmeringen át Arnoldsteinbe utaztunk, a karintiai Alpesek bércei közé.

Az ezred innen június 1-én távirati parancsra Kronauba szállítottott, ahonnan gyalogmenetben az 1611 m magas Mojstrovka hágón át Socara vonult. Az alföldi bakák felkapaszkodtak a 2000 m körüli magaslatokra, megszállták a Vrata, Vrsic vonulatát fel egész a Krn-ig.

Az itt lefolyt harcok *egy* részéről álljon itt az ezredparancsnokságnak a Planina za Grebenom-on 1915. június 12-én kiadott eligazítása.

M. kir. nagyvárad 4. honvédgyalogezred.

ELIGAZÍTÁS.

Planina za Grebenom, 1915 évi június hó 12.

Ott, ahol a zergék tanyáznak, ahol a világ némasága uralkodik, 2000 m magasságban, meredek sziklafalak, mély, szédületes hasadékok között harcol a m. kir. nagyvárad 4. honvédgyalogezred.

Meg kell örökíteni e tényt az ezred történetében, hadd lássa az utókor, hogyan harcolt e generáció a Hazáért és Királyért! A tiroliak és Ausztriának többi népei harcoltak a Kárpátokban, — a magyar honvédek harcolnak Ausztria határain egy csalfa, hitszegő ellenség ellen!

Nem tudom még részletesen az egyes zászlóaljok működését, de ami már eddig tudomásomra jutott, azt meg akarom rögzíteni, merítsen mindenki ebből erőt, bizalmat, mert minket megtörni nem lehet!

A II. zlj. Balogh Barna alezredes úr parancsnoksága alatt, főképpen a Mocsári és Varga századok, hősies vitézséggel harcoltak és éjjeleken át, sikerült egy 2000 méteres magaslatot az ellenségtől elragadni és ma reggel egy ellenséges támadást az ellenségre nézve súlyos veszteségekkel visszaverni.

Az I. zlj. Énekes százados úr parancsnoksága alatt már napok előtt vakmerő módon az ellenség oldalába és hátába tört rohammal s mikor gyengének bizonyult, megerősítve másodszor is végrehajtotta e támadást. E két zlj. magatartását a beérkező harcjelentésekből részletesen ismeretni fogom.

Parancsnokságom alatt álló csoportjaimról magam beszélni nem akarok. Parancsnokságom alatt az 1. ezred egy zászlóaljával harcolt a III. zlj. ezredünkből is.

Kötelességemnek tartom, hogy az egyik alcsoport-parancsnokom jelentését a III. zlj. magatartásáról szószerint közöljem.

E zljnak a legnagyobb, legnehezebb feladat jutott. Arcban, meredek sziklafalakon felfelé éjjel, ahol egyenként, helyenként mászva lehetett előre menni; jól célzott ellenséges tűzben kellett az ellenséget megtámadni. Feladatukat végrehajtva, felkapaszkodtak a természetadta védőbástya ellen 50—80 lépésnyire és belemarkolva az ellenség arcába, alkalmat akartak adni az oldalcsoportoknak könnyebb előnyomulásra, készen minden pillanatban arra, hogy ezen túlerős, ellenséges keresztútban levő vonalban léket üthessenek.

Az 1. ezred részei, mint már eddig 10 hónapon keresztül, vállvetve harcoltak velünk. Egyik sem jobb, de egyik sem rosszabb a másiknál, egymást kiegészítve, támogatva, mint barát barátját, testvér testvérét, mint egy egység harcoltak ők. Tisztek, legénység egyaránt igazi hősök!

Barna Kornél i. honv. gy. ezredbeli százados úr jelentését itt közlöm: „A magy. kir. nagyváradi 4. honv. gy. ezred parancsnokságának *Planina za Grebenom*. Az elküldés helye: Vrsici nyereg. Az elküldés ideje: VI. 11. d. e. 11 óra. A parancsnokságom alatt levő 4/III. zászlóalj 1915. évi június 8—11. között a Vrsic nyereg támadásakor immáron *60 órán át* keresztülszenvedi az ellenséges tűzhatásnak minden borzalmait. A *legkisebb távolságról* kifejtett ellenséges tűz csaknem merőlegesen, arcban s mindkét oldalból éri a zlj. minden egyes emberét, *kik közül egyetlenegy sem hagyta el indokolatlanul helyét*. A tűzfejelemnek ilyen emberfeletti — minden ideget megemésztő — dicső példája nemcsak a honvédség, hanem a hadsereg s a világháború történelmében arany betűkkel kell, hogy legyen megörökítve.

A zászlóalj legénységének minden tagját, elesetteket úgy, mint az életben maradottakat a legmagasabb kitüntetésre ajánlom.

A tűzvonalban fekvő tiszteket, — Kuskó András főhadnagyot, Breier Géza, Tóth János hadnagyokat, Altmann Mór, Fekete Gyula, Fok István zászlósokat, valamint a hadapródokat és hadapródjelölteket, különösen közöttük Silberstein Emil e. ü. hadapródjelöltörmestert, ki fenti idő alatt éjjel úgy, mint nappal a tűzvonalban esküjéhez híven, fizikai és lelki erejének teljes megfeszítésével végezte legszentebb kötelességét s végül tulajdonképpen elsősorban a zlj. helyettes parancsnokát, Jablonszky Emil századost, kiknek hősi magatartása, lelkiereje és páratlan fegyelmezettsége

az alárendelt legénységre valóságos varázsként hatott, — ha az Úristen azon magas jutalomban részesíti, hogy életben maradnak, a földön mint a katonai erények ragyogó mintaképei — érdemesek szintén az elérhető legmagasabb, legfelsőbb helyről jövő kitüntetésre. Barna százados.”

Végül emlékezzünk meg azokról a derék honvédekről, akik e titáni küzdelemben életüket veszítették! Hajtsuk meg zászlónkat hős magatartásuk felett s kegyelettel őrizzük meg emléküket az utókor számára.

Ama bajtársainknak kínzó fájalmát pedig, akik megsebesültek, enyhítse az a tudat, hogy a Haza szent védelmében lettek megsebesítve. Legyenek büszkéek arra, hogy behegedő sebhelyeik, mint e nagy idők hőseit fogja mindha embertársaiktól megkülönböztetni.

Szent-Kereszthegyi Kratochvil Károly
alezredes s. k.

Még néhány mozzanat, mely ezen hegyi harcok sajátosságait a kellő megvilágításba helyezi.

Az olaszok a mintegy 2000 méter magas hegygerincet tartották megszállva s onnan pásztázták tüzzel a meredek lejtőt, le a völgyig. Felkapaszkodni a meredek lejtőn csak nehezen lehetett, szerpentinek, öszvérutak nem voltak, rajvonalba kellett felfelé kapaszkodni az olaszok tüzeiben. A sziklákról visszapattant golyók zeg-zugosan, lehetetlen irányokba térítve csapkodtak. Lejjebb, a völgy közelében, a lejtő még erdős volt, feljebb mindig ritkult, majd csak egy-egy széltépte bokor, majd teljesen megszűnt a növényzet, csak a rideg, kopár, víznélküli sziklás lejtő maradt a szép fekete szántóföldek magyarjainak. Forrás nem volt sehol, csak itt-ott volt a júniusi melegben a naptól védett hajlatokban egy-egy kis hómező. Innen hordták a honvédek a havat a főzéshez, ivóvíznek. Persze hamar rájöttek, hogy nem gazdaságos egy csajka hóért a keserves utat megtenni a hómezőig, hiszen egy púpozott csajka hóból alig lett egy kevéske víz. De nem azért volt honvéd a honvéd, hogy ne tudjon segíteni magán. A hómezőn nagy kockákat püföltek össze jó keményre, rudat dugtak keresztül a hókockán s így cipelték a „vízkonzervet” állásaikba, ahol két kő közé helyezték el, sarkával lefelé s alátették a csajkát, melybe állandóan csepegett a „friss”, sajátágosan füstizű hólé. Voltak, akik — a baka elpusztíthatatlan humorával — vadonatúj kincstári gatyát tömtek meg hóléval, felakasztották fára, sziklára, ahova éppen lehetett s a bekötött két szára alá helyezték el csajkájukat.

Az élelemfelvételezők a kora délelőtti órákban indultak el a völgyből, hogy a sötétség beálltával a csapat élelmezéshez jusson. Természetesen a nyílt helyeken történt kapaszkodásuk alatt gyakran jutottak gyalogsági tűzbe.

A sebesülteknek igen nehéz sorsuk volt, mert szállításuk szinte lehetetlennek látszott. Rögtönzött eszközökkel, kötelek segítségével, csúszva,

mászva kellett nagynehezen leereszkedniük, vagy a sebesültvivőknek ugyanígy leszállítani őket.

A Balogh zászlóalj, mely a Krn magaslatnál volt állásban, egy kora reggeli rajtútés következtében fogságba került. A szomszéd csapatok nem tudtak segítséget nyújtani, mert mély szakadékok és meredek sziklafalak választották el őket a többi csapatától s az ezeken való átkelés vagy ezek megkerülése egy-két napi időbe került volna.

Énekes százados zászlóalja egy rohama alkalmával egy olasz zászlót zsákmányolt, mely később a nagyváradi 4-es múzeum egyik díszje volt.

A magyar alföld honvédéi e szokatlan, hihetetlen nehéz viszonyok között is fényesen megállották helyüket s evvel bizonyosságát adták annak, hogy kötelességét híven teljesítő katona lehetetlent nem ismer.

Amikor elbúcsúztunk az Alpeselek havas csúcsaitól, már megkezdett s félig-meddig kiépített utakat, állásokat adtunk át utódainknak, akik később lényegesen jobb viszonyok között folytatták a küzdelmet. Drótkötélpályák, jó utak, ciszternák épültek s ezek segítségével az utánpótlás könnyebben ment.

* * *

1915 július 2-án állásainkat átadtuk a 4. Landwehr ezrednek, mi pedig parancsot kaptunk, hogy melegebb vidékekre, délebbre költözzünk. Ez időben jöttek az első hírek arról, hogy hamarjában összeszedett gyenge erőink fényes győzelmet arattak az olaszokon az első Isonzó-csatában.

Hosszas gyalogmenet, majd vasúti utazás után július 9-én Laibachon át Reifenbergbe érkezett az ezred. Rettenetes hőség és szárazság.

Nem tudtuk még, mi vár ránk ezen a kopár vidéken. Nem sejtettük az Isonzó-csaták hosszú sorát, nem álmodtunk olyan szenvedésekről küzdelmekről és dicsőségről, amilyenben itt részünk lett.

Elmúltak ezek a szenvedések. Az akkori ellenség azóta barátunkká vált. A szenvedések és ottmaradt hős bajtársaink emléke azonban kitörülhetetlenül és felmagasztosulva él lelkünkben.

Rövid pihenő után július 10-én felvonult az ezred a doberdói fensíkra, hogy részt vegyen a már előkészületben levő második Isonzó-csatában. Alább közlünk egy részt *Thury Sándor* tart. főhadnagy emlékeiből.

Konyhahírek sok szépet sejtettek velünk utunk célja felől. Ott már narancsligetekben fogunk tanyázni, a délvidéki pálmák hús árnyéka alatt fogunk pihenhetni, mézédés olasz szőlő lesz a mindennapi gyümölcünk.

Minél jobban közeledtünk célunk felé, annál nagyobb lett csalódásunk. Füge, citrom és narancsfák poézise helyett olyan kép tárult elénk, mely lehangolta felcsigázott képzeletünket.

Uti fáradalmainkat két nap alatt kipihenve, *Énekes* százados zászlóaljával július 10-én este már állásba kerültünk. Doberdo, San Michèle, San

Martino nevek ismeretlen, új fogalmak voltak előttünk. Mennyi gyász, mennyi keserűség s mennyi dicsőség kapcsolták össze ezeket az új neveket a 4-es honvédekkel!

A harmadik század felével a peteanoi állás volt az én szakaszom. A Mte San Micheléről Peteanoba húzódó szakadékon keresztül vezetővel szerencsésen le is érkeztem s felváltottam az ott állásban levő táboriőröket.

Magam mellé vettem három kipróbált emberemet s elindultunk a Rubbia-Peteano-i úton nyugat felé tájékozódni s az ellenséges állást felderíteni. Körülbelül 400 lépést haladhattunk, mikor akadályba ütköztem. Kéthárom szál drót volt kifeszítve. A drót mögül élénk mozgás, kopácsolás, munkazaj hallatszott. Az ellenség hollétéről tehát biztos tudomást szereztem s most már csak a világosságot vártam, hogy a terepen tájékozódva megállapíthassam táboriőrsöm új vonalát. Tapasztalataimról s szándékolt intézkedéseimről jelentést tettem Énekes századosnak, aki előterjesztéseimet mindenben jóváhagyta.

Alig derengett, már újra kinn voltam Porcsalmy zászlóssal s kijelöltük az új vonalat, mely körülbelül 300 lépéssel a régi előtt volt, szederfák lombjaival leplezve a repülőök ellen. Három nap alatt már drótakadályunk is volt. 15-én délelőtt Énekes százados, 17-én pedig Stadler ezredes dandárparancsnok látogatott meg és dicsért meg munkámért.

Egyidejűleg a falut is átalakítottam kis erődde, t. i. a házak falaiba lörekeket vágattam s ahol szükséges volt, kőfalakat emeltem. Egy ház tetején megfigyelőállást rendeztem be, ahonnan gyönyörűen beláttam az egész ellenséges állást.

Július 17-én este feléledt a tüzérségi tűz, de minden jelentőség nélkül. Az éjszaka is nyugodtan telt el, de 18-án hajnalban olyan irtózatos dübörgésre ébredtem, hogy aet hittem a mennyboltozat szakadt le, Kirohantam házamból és feszült idegekkel bámultam ennek a még soha nem látott pergőtűznek a hatását. A Monte San Michelet vastag füstfelhő borította, égett a száraz haraszt, a gránátok robbanásától izzott a szikla is. Nehezebbnél nehezebb ágyúkkal lőtték fővonalunkat, úgyhogy ott emberi számítás szerint élőlény nem maradhatott.

Lenn, Peteanonál a vasúti töltést, az utat tartották állandóan tűz alatt, bennünk azonban szerencsére nem tettek kárt.

Délután 2 óra után mintha kettévágták volna, megszűnt a tüzérségi tűz s megindult a gyalogsági támadás a 275-ös magaslat gerincén, végig a 3-as honvédek állásai ellen. Csak úgy hömpölygött előre az olasz gyalogság s ahol egy kisebb csoport honvéd elébe vetette magát, óriási küzdelem fejlődött ki, ember ember ellen küzdött, míg a többség le nem fegyverezte maroknyi honvéd csapatunkat s el nem szállította hátrafelé.

Az első ilyen összecsapás pillanatában megjelent egy olasz, piros zászlóval kezében s a zászló lengetésére újra megkezdődött a tüzérségi tűz s újra verte azokat az állásokat, ahol élő embert a taljánok már nem gondoltak, így követte az olasz gyalogság lépésről-lépésre az előtte haladó tü-

zérési tüzet. Ahol élve maradt még egynéhány honvéd, ott már ellenállásra talált az olasz, a maroknyi honvéd hősiesen vette fel a küzdelmet az előrenyomuló olasz gyalogság ellen.

Egyszerre alulról látom, hogy az olaszok előnyomulása megállott, a tüzerési tűz is alábbhagyott s a hirtelen támadt csendben tisztán ki lehetett venni az „avanti” és a „rajta” keverékét. Később tudtam meg, hogy ekkor csinálta Énekes százados dicsőséges ellentámadását, mely megállította ugyan az olaszok előnyomulását, de a hős Énekes százados életébe került.

A megállított és előretörni nem tudó rohamoszlopok erre a peteanoi völgy felé, ellenem fordultak s a szakadékon keresztül igyekeztek előre törni.

Én összes embereimmel a vasúti töltésről gyilkos tüzelést zúdítottam rájuk, oldalba kapván őket, úgyhogy részben ott veszték, részben kénytelenek voltak Sdraussina felé visszavonulni. Ezalatt az Isonzó partján is előrenyomult egy századnyi gyalogság, de erélyes puskatüzzel azokat is széjjelzavartuk, hogy még 100 lépésnyire sem tudták megközelíteni állásainkat. Ekkor kezdte el az olasz tüzeriség Peteano lövetését. Két házat széjjel is rombolt, de nekem veszteséget nem okozott.

Csak éppen le tudtam adni jelentésemet, már el is lötték telefonvezetékemet. Később az összeköttetés helyreállta után tölténypótlást kértem, ami hamarosan meg is érkezett a Bánffy-századtól. Nemsokára parancsot kaptam, hogy Peteanóból vonuljak vissza s erősítsem meg a Bánffy-századot. Visszavonulás közben észrevettem, hogy az Isonzó partja felől a zászlóalj jobbszárnya teljesen védtelen, az oda kirendelt szakasz helyét elhagyta.

A vasúti felüljáró korlátjáról Bánffy személyesen vezette az össztüzet, melyek a nagy távolság ellenére is hatásosak voltak. A zászlóaljparancsnokságtól később azt a parancsot kaptam, hogy félszázadommal azonnal vonuljak fel Podhradszky századoshoz s erősítsem meg az ő századát.

A félszázadot Porcsalmy zászlós vezetése alatt útbaindítottam, magam pedig Bánffyhoz mentem a vasúti őrházba, hogy kissé kipihenjem magam. Csendben telt el az éjszaka.

19-én hajnalban már fenn is voltam félszázadomnál. Láttam, hogy kellemetlen helyzetben vagyunk, összeköttetésünk balra nincs, a Millye zászlóaljat elfogták s ha támadás jön, mi is az elfogatás veszélyének vagyunk kitéve. A tüzerési tűz egész nap talán még az előző napinál is hevesebb volt. Embereimet egy kis szakadékba vontam s ott nyújtottam nekik egy kis óvóhelyet.

Az egész éjjelt teljes éberségben, de egész nyugodtan töltöttük s vártuk a fényszóróktól nappali világosságban úszó Michelen a holnapi napot.

Felvirradt július 20.-a és újra a pokol volt osztályrészünk. Alighogy felszállt a párás köd, megkezdődött a tüzerési tűz olyan erővel, hogy rengett belé az egész hegy. Egy gesztenyefa tövében volt a századparancsnoki fedezék, ott tartózkodtam én is. Délig volt vagy 30 sebesültünk és halottunk. A déli órákban jelentik a figyelő őrszemek, hogy Cotici felé kisebb járőrök nyomulnak előre. Semmi tartalékunk sem volt s így a Kuszkó-századtól ren-

deltetett fel egy raj, hogy esetleges háttámadásról hírt adjon. Ez a néhány ember fel sem érkezett hozzánk, útközben elpusztultak.

Délután 5 óra tájban Kratochvil alezredes telefonhoz hívatott s parancsot adott, hogy vegyem át a Michèle északi lejtőjének védelmét. Átlátva helyzetünk reménytelen voltát, legalább a biztos elfogatástól akartam megmenteni századomat, mely akkor már alig állott 70 emberből.

A tüzéségi tűz alkonyat felé megszűnt és az olasz gyalogság támadása előlről, oldalról és hátulról megindult, bár nem túlnagy erővel. Balszárnyam hátrakanyarításával visszakergettem a Cotici felől támadó járőröket, az időközben kapott két géppuskával pedig a szemben támadó gyalogságot. Magam egyenkint helyeztem el embereimet, köröttük szaladgálva lelkesítettem s kitartásra buzdítottam őket. Este 9 órára megszűnt az ellenséges gyalogság támadása anélkül, hogy lábukat állásunkba tehették volna.

Kis idő múlva Kelemen tüzérfőhadnagy érkezett fel egy tábori ágyúval s Országh hadnagy még egy géppuskával. Az ágyút kartácsra töltve neki irányítottuk a San Michèle gerincének, a géppuskát pedig a balszárnyra állíttattam fel.

Az első éjszaka volt három nap óta, mely teljes csendben telt el. Embereim először kapták meg napi ételmüket éjfél előtt. Tőlünk balra dübörögtek ugyan az ágyúk, de bennünket az már nem érintett.

Július 21-én reggel megjelent nálam Schönner Odiló őrnagy, egy kerékpáros zászlóalj parancsnoka, szívéből megölelt s megdicséért a hősie kitarásért s megnyugtatótt, hogy ő felváltásunkra érkezett s csak egy dandár támadásáig társunk még ki. Ugyanakkor Cotici felől tényleg megindult saját ellentámadásunk. Kettősrendekben haladt a 100. közös gyalogezred a 197-es magaslat felé s amikor az ollenéseit rohamtávolságra megközelítették, irtózatoss erővel vetették magukat reája.

Heves küzdelem után a támadó hadoszlop megállott. Az olaszok súlyos veszteségeket szenvedtek, de a támadó közösök is alaposan megfogyatkoztak. Friss tartalékerők harcbavetésével újra előretörték a mieink s a 275-ös magaslat gerincén keresztül a kerékpáros zászlóaljjal karöltve visszafoglalták a 3-as honvédek elvesztett állásait, előrenyomultak egész az Isonzóig, ahol egy század azonnal be is ásta magát.

Az én parancsom az volt, hogy helyemről nem mozdulok. Amikor az előnyomuló csapatok áthaladtak rajtunk, egy vágy sarkalt mindnyájunkat, hogy részt vehessünk a mieink dicsőséges ellentámadásában. Állásunkban maradvá láttam azután, hogy megindult az olaszok ellentámadása is. A 197-es magaslatról túlnyomó erővel irtózatoss pusztítást vittek végbe soraink között, úgyhogy támadásunk az úgynevezett haláldombon megakadva, kénytelen volt az Isonzót már elért jobbszárnyunk is visszavonulni. Elkese-redés és düh szállotta meg a visszavonuló csapatokat s teljes erővel a 197-es magaslat ellen fordultak. Ott azonban három nap alatt az olasz úgy megvetette a lábát, hogy nem lehetett őket onnan kipiszkálni. Súlyos veszteséggel bár, kiigazítottuk kissé állásunkat, de a támadás nem sikerült.

Az éj folyamán a 3-as cs. és kir. gyalogezred egy százada váltott fel engem és 50 megmaradt emberemet. A parancsnokot tájékoztattam mindenről, majd jelentettem Schönner őrnagynak, hogy feladatomat teljesítve, átadtam állásomat a felváltó csapatnak.

Boschinin keresztül Lokvicára meneteltünk, ahol megfogyatkozott ezredünk július 24-ig pihent. Lokvicán pótlást is kaptunk s így századomat felfrissíthettem az új emberekkel.

Július 24-én délután riadó volt. Elindultunk San Martino felé este 6 óraker. Igen nehezen menetelt a két zászlóalj az ismeretlen utakon. Minden félórában megálltunk és sohasem tudtuk miért, útközben azt hiszem parancsváltozás történt, mert Marcottinin keresztül a polazzo állások felé igyekeztünk. Az állásokkal párhuzamosan s közel hozzájuk haladhattunk.

Az 1-es honvédek türelmetlenül várták felváltásukat a Doberdon. A 4-es ezred első zászlóalja fényes nappal váltotta fel az 1-es ezredet. Úgy a felváltott, mint a felváltó csapatnak óriási veszteségei voltak. A harmadik század volt az első zászlóalj tartaléka. Az első két század alig vonult fel az állásba, délelőtt 9 óraker már elfogták őket.

Falk századostól azt a parancsot kaptam, hogy tartóztassam fel két szakasszal az előnyomuló olaszokat és szálljam meg a két elfogott század vonalát. Nehéz feladat volt. Állásnak nyoma sem lévén, Porcsalmy zászlóossal és 40 emberrel megindultam ellentámadásra. Egy mély dolina előtt gyülekeztek a taliánok. Én megszálltam a dolina felső szegélyét és vártam a történendőket. Az olaszok a mi elfogott embereinket elszállították már régebben s most az itthagytott hátizsákokkal és konzervekkel voltak elfoglalva. Bennünket eddig nem vettek észre. Egy sípjelre, megkezdődött részünkről a legpusztítóbb tűz, mely egy pillanat alatt kitakarította az ellenségtől a dolinát s a 2—3 századnyi tömegeből nem sokan menekültek vissza, mert honvédeim 100—120 lépésről lődözték őket halomra. Ezen mély dolinán keresztül elértem az elfogott két század helyét, mely egy kőfal mögött húzódott.

Az állás tartására tartalékot kértem, de nem kaptam, mert nem volt. Meglévő másik két szakaszomat is kiadtam már a kezemből, mert a második zászlóaljnak nyoma sem volt, két százada eltévedt. Az olasz ágyúk ekkor kezdték el lőni azt a dolinát, melyen keresztül előnyomultam s a nehéz ágyúk lövedékei mind mögöttem robbantak. Mikor a tűz szünni kezdett s az olasz gyalogság nem mozgolódott, embereim lelkére kötve, hogy őrhelyükről vissza nincs, elmentem személyesen jelentést tenni Falk századosnak, aki megnyugtatót, hogy csak tartsunk ki, a 76-osok nemsokára beérkeznek.

27-én délelőtt tényleg be is érkeztek s magam vezettem fel és helyeztem el őket. Egész vonalunkat valósággal újból kellett megszállani, olyan zavarosan ékelték be magukat az olaszok a mi állásainkba és vizsont. Este 9 óraker saját vonalunkat kiigazítandó, Róth őrmesteremmel és egy szakasz honvéddel egy főuzavetést akartam megtisztítani a taliántól. A búzavetés 25—30 lépésre feküdt állásunk előtt. Hasoncsúszva szerencsésen át is hatoltunk a mintegy 10 m széles búzatáblán, olasz nem volt benne. Boldog

örömmel tértem vissza a 76-osokhoz s mondtam egy főhadnagynak, hogy nagyobb biztonságban leszünk, ha az előttünk levő búzatábla mögöttünk lesz. Vigyük előbbre az egész vonalat, egy szakaszom már megszállta a búzatáblán túl levő kőfalat.

El is indultunk s már majdnem elértük szakaszomat, miközben félhangosan magyaráztam a főhadnagynak, mint gondolom az állás előrevitelét, mikor hirtelen éles fájdalmat éreztem mellemben, összerogytam s elvesztettem eszméletemet.

A segélyhelyen, tértem magamhoz s boldog örömmel hallottam, hogy ezeredünket másnap hajnalban leváltották abból a földreszállott pokolból s hálát adtam a jó istennek, hogy még élve hallhattam a 4-es honvédek doberdói hőstetteiről.

* * *

Az ezred vitéz tagjának, az arany vitézségi érmes Thury Sándornak fent közölt visszaemlékezései képet igyekeznek adni a második Isonzó-csatáról, A kép csak vázlatos, csak egy félszázadnak harcairól szól. Ezeken a szenvedéseken azonban keresztülment az egész ezred. A harc tombolt állandóan az egész vonalon. Bihar és Békés egyszerű embereiből legendás hősök lettek.

Nem is lehetett másként! Vájjon Énekes Ágoston százados másfél századával csinálhatott volna-e ellentámadást, megrohamozhatta volna-e sikerrel az olasz gyalogság előrehömpölygő áradatát, ha nincs meg benne a héroszok lelkesedés« és az a tudat, hogy minden egyes embere hős, aki hazájáért a lehetetlent is megkísérli.

Dicső emlékü Énekes századosunk! Valameddig lesz híre a 4-eseknek, a Te neved addig dicsőségben fog ragyogni. Küzdöttél és megsebesültél Rohatynnál, küzdöttél és megsebesültél Duklánál, dicsőséggel rohamoztad meg a Wertyszowon s verted ki Nagy-Magyarországunk határáról az oroszokat, fáradhatatlanul küzdöttél a karinthiai Alpokban, majd a Karszt kövein dicsőséges ellentámadásoddal és hősi szíved vérének hullásával megváltottad a Monte San Michele a. további Isonzó-csaták számára. Mély meghatottsággal, könnyes szemmel temettük el földi maradványaidat Coticiben, majd később a bukovicai 4-es temetőben.

Énekes százados július 18-iki ellentámadása egyike a 4-es honvédek legerősebb fegyvertényeinek. A rettenetes erejű tüzérségi előkészítés után a sokszoros túlerővel támadó olasz gyalogság a Monte San Michèle kúpján levő csapatot elkeseredetten támadta. A legyengült csapatok már-már meginogtak, mikor Énekes százados a hegy északi lejtőjén másfél századdal oldaltáradást intézett az olaszok ellen, hogy tehermentesítse a kúpon levő csapatainkat. Sikerült is magára vonnia az olasz erők jó részét. Egy kedvező pillanatot felhasználva, rohamra indult csapatával s ő maga ment elől. Az ellentámadás sikerült, a hegy a mi kezünkben maradt, Énekes századosnak azonban egy golyó átfúrta nemes szívét.

Július 20-án az Olaszok tömegtámadásai végre sikerrel jártak s elfoglalták a Monte San Michelennel a 3-as honvédek által hősiesen és kitartóan védett kúpját. Törő Károly zászlós mintegy 15—20 honvéddel védte a hegyoldalt Cotici felől. Kétségbeesetten jelentette az ezredparancsnokságon, hogy néhány emberével nem bírja visszafoglalni az elveszett állásokat, Kratochvil alezredes megnyugtatta, hogy ez nem is szükséges, csak igyekezzék megakadályozni az olaszok további előnyomulását, amíg a tartalékok beérkeznek. „Tartani fogom az állásomat alezredes úr!” — mondotta a hősök rendíthetetlen hitével és önbizalmával. Törő zászlós tartotta is állását egész hajnalig, amikor megindult herceg Schwarzenberg dandárának ellentámadása, mely fényes lendülettel a reggeli órákban ismét kezünkbe juttatta a Monte San Michele, Törő zászlósnak parancsa volt arra, hogy ne vegyen részt az ellentámadásban. Törő azonban nem bírt ellenállani lelkesedésének és résztvett a győzelmes rohamban, ahol halálos sebet kapott. Kratochvil alezredes részvételtjes dícsérőlevelet írt a segélyhelyen haldokló Törőnek: „Kedves Fiam! A legmélyebb tiszteletemet küldöm Neked . . .” Az orvosi segítség már mit sem használt. A hadak útján eggyel több hős követte Csaba vezért.

Ugyanekkor Falk Ferenc százados zászlóaljparancsnok Marcottiniből, ahol az ezred egy napig hadosztálytartalék ,volt, két századdal a 17. honvéd gyalogezredhez rendeltetett San Martino del Carsoba, mert az olaszoknak sikerült itt a 197-es magaslatot elfoglalniuk. Falk szds. példaszerű és körültekintő vezetése mellett a két századnak sikerült az elfoglalt magaslatot visszaszereznie. Falk Ferenc százados szintén ama tiszték egyike, aki megfontoltságával, körültekintő gondosságával és rendíthetetlen erélyével sok dicsőséget szerzett szeretett ezredünknek.

A második Isonzó-csata véres harcaiban haltak hősi halált Földváry Mihály t. hadnagy, Fürst Béla zászlós, Engelmann László, Kun Mihály és Schneider János hadapródok és dr. Bursics Szilárd hpdj. őrmester. A hősi halott legénységről sajnós, nincsenek részletes adatok.

A harcizaj július utolsó napjaiban lassan elült.

Az ezredparancsnokság július 30.-i eligazítása így méltatja a lefolyt harcokat:

„Honvédek! Az elmúlt napok nehéz küzdelmeiben egy olyan nagyméretű harcnak voltatok részesei, melyhez hasonlót a hadtörténelem nem ismer. Harminc kilométeres arcvonalon, hét hadtesttel, mintegy 17 hadosztállyal, embert, lószert, áldozatot nem kímélve, éjjelt nappallá téve törtetek ellenünk. És ti az irtózatos fürgetegben, a rettenetes ágyútűzben ott állottatok a nektek kiutalt helyen, eskütokhöz híven nem hagytátok azt el parancs nélkül és mint igazi hősök harcoltatok. Ezen vitéz ellenállásnak köszönhető, hogy az olaszok támadása ismét véresen összeomlott s mint a hivatalos jelentés mondja, 100.000-nél több az olaszok vesztesége. A 4. ezred ezen csaták leghevesebbikében vett részt, becsülettel megállotta helyét s bár pillanatnyilag fájdalmasak a nagy veszteségek, mégis a meghozott ál-

dozat felér a sikerrel. Működéstek, kitartástok, vitézségek nemcsak az egész világ bámulatát vonja maga után, hanem közvetlen feljebbvalóink is a legteljesebb megelégedés hangján nyilatkoznak működésükről, bár teljesítményeiteket majdan a világtörténelem fogja kellőképpen méltányolni.”

A második Isonzó-csata után a 4. honvéd gyalogezred a Monte San Michèle északi lejtőjén és San Martino del Carsonál, a doberdói fensíkon van felváltva állásban. A következő két hónap, augusztus és szeptember viszonylag csendben telik el. Az ezred igyekszik a harcszüneteket felhasználni és minden erejét megfeszíti, hogy állásait megerősítse. A peteanoi előretolt állást támponttá építi ki és aknamezőkkel védi. Ez a támpont később igen heves és véres harcok színhelye lett. Augusztus 14-én az ezred utászosztágának egy kis *különítménye aláaknázza* és felrobbantja a peteanoi előretolt állás előtt levő emeletes lakóházat és vasúti őrházat. Szeptember havában pedig az utászosztág Rubbiában úszóaknákat készített és három alkalommal leúsztatta ezeket az Isonzón. A harmadik alkalommal sikerült is három Gradiscanál levő hidat felrobbantaniuk.

Ugyanebben az időben Lakos Róbert főhadnagy, az ezred utászparancsnoka egy új kézigránátot szerkesztett s a hadosztályparancsnokság rendeltére Bukovicán megkezdte annak gyártását. Később az Isonzó-hadsereg parancsnoksága Lakossal Laibachban rendeztetett be kézigránátgyárat. A 20. hadosztály műhelye azonban megmaradt és négyes vezetés alatt továbbra is önállóan gondoskodott a hadosztály ezredeinek kézigránátokkal való el látásáról.

A viszonylagos csend tehát állandó, lázas munkával, de nem veszteségek nélkül telt el. Szeptember 10-én halt hősi halált Molnár Kálmán százados San Martino del Carsonál, az állások szemrevételezése közben.

Október elején az ellenséges tüzéség tevékenysége fokozódott. A gyalogság is mind élénkebb tevékenységet mutatott. Érzeni lehetett, hogy valami készül. Alább közlünk egy részt Kratochvil alezredes ezredparancsnok visszaemlékezéseiből.

* * *

1915 október 2-án két zászlóaljjal San Martino del Carsonál mentem állásba. Az állás a Monte San Michèle úgynevezett nyugati kúpjától majdnem egyenes irányban vonult a 197-es magassági pont felé. Az állás fekvése nagyon kedvezőtlen volt, amennyiben az ellenfél ezeket belátta és hozzá vezető útjait is állandó gyalogsági tűz alatt tartotta. Ennek következtében állandóan meglehetősen számottevő veszteségeink voltak. Ezen harcászati kedvezőtlen állás csakis azért tartatott meg, hogy önkéntes kiürítése által az olaszoknak a legcsekélyebb látszólagos eredmény se nyújtassék. Az állás kellő pillanatban való kiigazítása azonban magasabb helyen tervezve volt.

Az ellenség október 14-én megtámadta ezen állást, de csapataim kezítésében visszaverték őket. Itt különösen Schmidt Alajos főhadnagy 5. szá-

zada tüntette ki magát. A harc után Lukachich tábornok hadosztályparancsnoktól a következő sürgöny érkezett: „Elismerésemet a II. zászlóaljnak, mely tüzével nemcsak a saját arcvonala ellen intézett támadást verte vissza, hanem oldalozó tüzzel az I. zászlóaljat is támogatta. Csak így tovább derék négyesek!”

Két nappal később, október 16-án minden kaliberű igen erős előkészítő tüzérségi tűz után az ellenség újból támadásra indult. Négy ellenséges tömegtámadást vertek vissza e napon derék négyeseim. Foglyok bemondása szerint e napon öt olasz ezred, a 111., 112., 139., 155. és 156. ezredek hajtották végre támadásaikat. Ekkor lőttek először az olaszok új harminc és feles mozsaraikkal. Hogy az olaszok mily tömegekkel és mily szívósan támadtak, annak bizonyága az, hogy egy ároklövegünk 31 kartácslövést tudott leadni és hogy a kézítása ötnegyedóraig tartott. Dicsőséges nap volt ez az ezred történetében annál is inkább, mert a két zlj., összesen 900 puskalétszámmal, egy már alapjában kedvezőtlen, oldalozott állásban verte vissza négy hadiállományú ezred elkeseredett támadását.

A harc után az ezred, mint hadosztálytartalék, a Valloné-völgybe került. A csata azonban tovább folyt. Október 21-én telefon útján a 39. dandárparancsnoksághoz Coticibe rendeltetem, ahova csakhamar két zászlóaljam is követett. 22-én délután sürgős parancsot kaptam, hogy a hadosztálytartalékot azonnal menetkész állapotba helyezzem s azonnal jelenjek meg a 81. dandár parancsnokságánál. Nehéz és középkaliberű heves tüzérségi tűzben igyekeztem Weber ezredes dandárparancsnokhoz, aki az alábbiakban tájékoztatt:

„Az ellenség már a múlt napon és. éjjel áttörte állásainkat San Martinótól nyugatra. Minden ellentámadásunk meghiúsult. Az állásban volt 17. honvédezedről semmit sem tudunk. A helyzet teljesen felderítetlen. Az ellenség állítólag már San Martino faluban van. A szomszéd csapatok — az áttöréstől jobbra és balra — szárnyukat visszakanyarították. Alezredes úr két zászlóaljával — oly gyorsan, amint az csak lehetséges — indítson ellentámadást és vesse vissza az áttörő ellenséget. A helyzet felette válságos!” Weber ezredes azt is jelezte, hogy a dandárparancsnokság sem érzi már magát biztonságban, mert olasz járőrök már a közelben kell hogy legyenek.

Hogy az itt lefolyt eseményekről képet alkothassunk, felemlítem Cadorna 150. sz. jelentését:

„Október 22-én reggel csapataink a Karszton újult erővel folytatták támadásaikat. Az ellenfél legelkeseredettebb ellenállása dacára sikerült gyalogságunknak — támogatva számtalan erős ütegünk összpontosított tüzétől — elkeseredett, véres és hullámozó vívódás után az egész arcvonal hosszában előnyomulnia, különösen San Martino del Carso irányában. Kezünkbe esett 2000 fogoly, köztük 60 tiszt, 7 géppuska, sok lőszer és hadianyag.”

A mi hivatalos jelentésünk, érthető okokból csak átsiklott ezeken az eseményeken.

Szándékom az volt, hogy az ellenséget a Monte San Michèle nyugati kúpján át oldalba támadom, de Weber ezredes kívánságára a legrövidebb irányt, Crnci-n át, választottam. Weber ezredes futólagos tájékoztatása után arra törekedtem, hogy mielőbb tiszta képet nyerjek a helyzetről, főleg az áttörés nagyságáról és az ellenség előrehaladásáról. A szomszéd csoportokkal azonnal érintkezésbe léptem. Jobbra a 43. gyalogezredhez, balra a 33. gyalogdandárhoz felderítő járőröket küldöttem annál is inkább, mert attól kellett tartanom, hogy az ellenség járőrei már egész közel vannak. Értesültem, hogy az áttörés szélessége nagyobb volt, mint amekkorának az feltételeztetett. Az olasz Astori Bruno ezt írja „La bataglia di Gorizia” c. könyvében a 31—32. oldalon: „1915 október 22-én reggel újra támadtunk. Mialatt jobbszárnyunk most San Martino házaihoz érkezett s a Campanilet elfoglalta, főerőink a főállások elleni támadásra indultak. ...”

Arról is értesültem, hogy a 17. ezredparancsnokság Crnciben felfejlődte a parancsnokság és a barlang védelmére utászoztagát. A 14. és 16-i győzedelmes napokat átélt két zászlóaljammal rettentő tűzérési tűzben nyomultam előre biztosított menetben. Crncinél adtam ki az intézkedést a támadásra. A jobbszárnyon Mayer százados, a balszárnyon Syposs őrnagy zászlóalja. Egy század ezredtartalék. Soós ezredes, a 33. dandár parancsnoka arról értesített, hogy két százada balszárnyamhoz fog csatlakozni.

Attól tartva, hogy az ellenség az áttörést nagy erővel folytatni fogja, nem vártam a két 46. ezredbeli századra, hanem támadásra indultam, balszárnyal San Martino temploma irányában. A még felfejlődésben levő századokat az esti órákban az ellenség megtámadta és visszaszorította. Szóval már a második vonalunk is az ellenség kezében volt. Gyors elhatározással ellentámadásba mentem át s az ellenséget visszavettem. A századok újbóli rendezése után folytattam a támadást, nem várva be a két 46-os századot, melyek lőszerre vártak. A balszárnyon visszaszorítottuk az ellenséget, a jobbszárny azonban a Mte San Michèle kúpjáról oly erős géppuskatűzet kapott, hogy az előnyomulás folytatása a kúp birtokbavétele előtt nem mutatkozott célszerűnek.

Időközben értesültem, hogy a 17. népfőlkelő ezred parancsnokságom alá rendeltetett, de csak késő éjjel fog beérkezni. Midőn éjfél tájban a 17. népfőlkelő ezred első osztagai beérkeztek, azonnal jobbszárnyam mögé rendeltem őket, hogy a Monte San Michèle nyugati kúpja birtokba vétessék. A támadás a 43. gyalogezred balszárnyával összhangban és egyszerre hajtott végre. Két óra tájban a nyugati kúp már birtokunkban volt. Ezen időben egy olasz kormányozható léghajó körülbelül 25 bombát dobott támadó csoportomra, azonban a támadás heves folytatását nem tudta megakadályozni.

Reggel 4—5 óra között általános támadással tovább vittük előre vonalunkat és visszaszorítottuk az ellenséget arcvonalunk egész hosszában a

nyeregvonalon túl. Az áttörés evvel meghiúsult, a válságos helyzet megszűnt és nem volt veszélyeztetve sem a Monte San Michèle, sem az arcvonaltól többi része.

Ezen éjjeli támadás alatt ezredem egyes osztagai az áttörést végrehajtott bersaglierik oldalába és hátába jutottak, szétverték őket és kb. 100 bersaglierit elfogtak. Erről az eseményről a „La guerra d'Italia” 1915—16. évf. 30. füzet 92. lapján az egy hónappal később, novemberben lefolyt harcok leírásában ezeket mondja: „Az októberi tapasztalatok igen hasznosaknak bizonyultak. Hiába kísérelték meg most az osztrákok az átkarolást. Egy kijavított futóárkot, mely a két védelmi vonalat összekötötte és melyen keresztül október 22-én (ellentámadásunk napja) a bersaglierik hátbatámadtattak, ez alkalommal (novemberben) saját csapataink szálltak meg s az ellenség hiába kísérelte meg ezen kijárat kieroszakolását.”

Napkeltekor, mivel a támadás terepe az ellenség felől teljesen belátható volt — felesleges veszteségek elkerülése végett — hadosztályparancsnokom hozzájárulásával a támadást tovább nem folytattam. Nem is lett volna célszerű. Az olasz áttörés hajótörést szenvedett. A San Martinótól nyugatra levő nyeregvonalt elfoglaltuk. Ez a vonal a lehető legkedvezőbb, a csatlakozás egész kiváló, az előterep az ellenfél számára rendkívül alkalmatlan. Az állás kiépítését azonnal megkezdtük. Az állás e szakasza nagyban és egészben 1916 augusztusáig, a Monte San Michèle kiürítéséig, tehát kb. 10 hónapig tartotta magát. úgy ezek, valamint a későbbi San Martino körül lefolyt harcok óriási veszteségeket okoztak az olaszoknak, amit a Sdraussina —Gradisca-i olasz temető abnormális terjedelme bizonyít.

Ezredem két zászlóaljja e nehéz küzdelem után tartalékba került. Én, mint csoportparancsnok felsőbb parancsra mindaddig San Martinonál maradtam, míg a viszonyok teljesen konszolidálódtak. Csapataim nap-nap után nehéz és heves támadásokat vertek vissza. A 20. hadosztály október 25-én megjelent eligazításában 1026/38. Op. sz. alatt ezeket írja: „Az 5—6-szoros túlerővel támadó olaszok azt gondolták, hogy a 20. honvéd hadosztály állásait elfoglalhatják és parancsnokaiknak meg is ígérték, hogy katonáinkat késsel-foggal gyilkolni fogják, de a Ti hősiességeteken minden erőlködésük összeomlott. A hosszabb idő óta szemben levő 30. olasz hadosztály ezredei megsemmisültek és még más ezredek is tönkrementek. Megfigyelés és olasz foglyok bemondása szerint az olasz tisztek sem revolverrel, sem karddal, sem bottal nem képesek többé katonáikat előrehajtani, mivel ezek állásainkat bevehetetleneknek tartják.”

1915 október 29-én Fibich Ripke ezredesnek adtam át a parancsnokságot s éjjel heves ellenséges gyalogsági és tüzérségi tűzben mentem új védőszakaszomra, a Monte San Michèle északi lejtője és az Isonzó vonalához. Az olaszok, akik San Martino del Carsonál ismételtelen érzékeny veszteséget szenvedtek, most a Monte San Michèle északi lejtőjén kísérelték meg az előrejutást. úgy látszott, mintha túlveszélyesnek tartották volna a hegy kúpjának közvetlen megtámadását és ezt mindenképpen kerülni akarták.

Abban reménykedtek, hogy a San Martinonál, majd a hegy északi lejtőjén megkísérelt áttörésekkel a Monte San Michele elfoglalhatják.

A következő napok szünetnélküli harcokkal teltek el. E harcok október 31-én körülbelül 7 olasz ezreddel végrehajtott elkeseredett támadássá fokozódtak. Azonban az ellenség minden erőlködése, hogy vonalunkat áttörje, hiábavalónak bizonyult. A hivatalos jelentés is megemlékezett a harcokról: „Nagyobb erők Sagradon át való előnyomulása és Sdraussina irányába való eltolása már október 30-án megfigyeltetett. Október 31-én indult itt egy igen erős és tüzérségi tűzösszpontosítás által támogatott támadás. De a bátor 3. és 4. honvédegyezred egy pillanatra sem riadt vissza és véresen verte vissza az ellenséget. Az olaszok a Monte San Michèle déli lejtője ellen is megkísérelték néhányszor az előnyomulást, ezeknek azonban erejük már nem volt és tűzünkben összeomlottak.”

Az ezred teljesítményei annál inkább is elismerésre méltók, mivel úgy a hegy északi lejtőjén, mint az Isonzóparton levő állásaink az Isonzó túlsó partjáról, különösen a Monte Fortinról gyalogsági és tüzérségi oldalozó tűz alatt állottak.

A harmadik Isonzó-csatát ezekkel a dicsőséges harcokkal megnyertük. Öfelsége a csata befejeztével a következő sürgönyt küldte Jenő főherceghez:

„A harcok lefolyásáról szóló jelentésekből különös meglepéssel értesültem, hogy kiváló csapataim mily hősiesen verték vissza az ellenség rendkívül erős és mindig megújult rohamait. Érzem, hogy mindegyikötök a legjobb akarattal azon van, hogy az ellenséget legyőzzük és látom, hogy teljes odaadással hazánk üdvéért cselekedtek. Megbízok, hogy úgy a vezetőknek, mint a vitéz csapatoknak legforróbb köszönetemet kifejezzed. Büszke vagyok Reátok!

Ferenc József.”

József főherceg hadtestparancsnoktól az alábbi sürgöny érkezett:

„A 3. és 4. honvéd egyezred úgy, mint már oly sokszor, példátlan vitézséggel zúzták széjjel és verték vissza a sokszoros túlerőben levő ellenség erős támadásait. Ezek a nehéz, de fényes doberdói napok legszebb haditettei közé tartoznak és kitörölhetetlen betűkkel íródhatnak a történelembe. Hálás köszönettel áthatva üdvözlöm két hős ezredemet, melyekre büszke vagyok. Isten áldása legyen rajtuk.

József főherceg.”

* * *

Ezredparancsnokunk most közölt visszaemlékezései után álljon itt két alparancsnok leírása a harmadik Isonzó-csata küzdelmeiről. Az első leírás *Szakács Árpád* főhadnagytól, míg a második *Oláh Lajos* főhadnagytól van.

* * *

Október 11-én kapta a 4. honvéd gyalogezred I. és II. zászlóaljja a parancsot, hogy este váltsa fel a 17. honvéd gyalogezred két zászlóalját a San Martino-i védőszakaszban. Parancsnokok, szakaszparancsnokig bezárólag evégből reggel 3 órakor a nekik kijelölt helyekre mennek, hogy egész nap tájékozódjanak, a csapatok pedig este foglalják el állásaikat.

Reggel félháromkor a 2. század parancsnoka költögeti két alantosát, a snájdig Duschek zászlóst és Gelberg hadapródot, kikkel egy deszkabódében aludt a Valloné szerpentinje mellett: „Fiúk siessünk, mert még elkésünk!” — „Főhadnagy úr, csak még öt percig hagyjon aludni, igen álmosak vagyunk.” Szegény, vitéz bajtársak, ki hitte volna, hogy talán az utolsó úttól borzadoztatok félálomban. Reggel 3 órakor elindult a két zászlóalj tisztikara a Cotici felé vezető úton.

Görzből egy fényszóró állandóan megvilágítja az Isonzó nyugati partján az előterepet, jelezve, hogy a védelem résen áll, nincs meglepetés. A Monte San Michèle kúpja párás őszi ködbe burkolva titokzatosan hallgat. Cotici temetőjének rácsos kapuja előtt mindenki önkéntelenül tisztelegve emeli kezét sapkájához, hisz ki tudja, hogy rövid idő múlva nem neki róják-e le a bajtársak hasonló módon a tisztelet adóját.

San Martino mellett a zászlóaljparancsnoki fedezékben Hadházy százados, mint régi parancsnok tájékoztatja Mayer századost, a 4. ezred I. zászlóaljának parancsnokát. Megtörténik az intézkedés. Az I. zászlóalj átveszi a Monte San Michèle déli lejtőjének védelmét. Balszárny 1. század, közép 2. század, jobbszárny 3. század. Zászlóaljtaralék a közép mögött a dolinában. Indulás ki-ki a helyére.

A legénység 11-én este elfoglalta a védelmi vonalat. Az itteni harcokról már tájékozva volt, hisz a Monte San Michèle északi lejtőjén, Peteano mellett, az Isonzó állásban éjszakánként hallásból tudomást szerzett azokról. Amint az esti szürkület beállott, a sűrűn pattogó figyelőlövéseket 10—15 percenként egész sortűzek váltják fel. Ez az ellenségek legcsekélyebb mozgását is akadályozó tűzharc reggelig úgyszólván megszakítás nélkül így hullámozott.

A legénység hangulata elszánt és bizakodó. A fáradalmak pedig szinte emberi erőt meghaladók. A mozgás nappal majdnem lehetetlen. Csak hason csúszva lehet közlekedni. Éjszaka lőszer, kézigránátpótlás, fedezékek és drótakadály javítása, élelmezés elhozatala és elosztása és ennek mind szinte hangtalanul kell megtörténnie, mert az éber ellenség a legcsekélyebb neszre egész sortűzekkel válaszol. Étkezés csakis este.

Alig foglaltuk el az állást, a legénységnek máris súlyos áldozattal kell meggyőződnie a helyzet veszélyes voltáról. Gelberg hadapród a legénység fedezékeit vizsgálta, mikor egy kóbor golyó kioltotta életét.

Október 12-én már látni lehetett, hogy az ellenség akcióra készül. Állásai előtt két helyen hosszú, homokzsákokból álló alig 1 m magas falat látunk, ösztűzekkel nem tudjuk szétrombolni, gyalogsági ágyunk még nem volt.

Október 13-án reggelre a homokzsákok egészen a drótakadályaink közelébe kerültek. Október 14-én még az éj sötétségében észrevettük, hogy az ellenség egy-egy homokzsákot kihúzva, a drótakadály alá három hosszú csövet tolt. Hogy ezek robbanóanyaggal voltak töltve, az mindenki előtt világos volt. Legénységünk halálmegvetéssel megkísérelte, hogy ezeket el-távolítsa, de az ellenség ezt a rövid távolságról tüzelésével megakadályozta.

Az ellenség nem sok időt hagyott a gondolkodásra. Tüzérsége tűz alá vette a második védelmi vonalat s beszórta lövedékeivel a védelmi vonal mögötti egész terepet. Egyszerre felrobbantotta a csöveket és a drótakadály 50—60 lépés szélességben a levegőbe röpült. Ugyanekkor kézigránát eső zúdult állásunkra s egyik támadó hullám a másik után ugrott ki az ellenséges állásból s vetette magát ránk. Rajvonalunk tüze azonban ezeket a hullámokat feltartotta s a rövid távolság ellenére is csak kevesen tudtak kőfedezékeinkbe beugrálni. Ezekkel legénységünk rövidesen végzett. A dél-előtt folyamán az ellenség ezt a támadást megismételte. Azonban a Barna százados, az 1. század parancsnoka által két ízben küldött, összesen egy szakasznyi erősítéssel a saját legénységünk soraiban előállott hézagokat mindig ki tudtuk pótolni s az ellenséget vissza tudtuk vetni. Az ellenség belátta, hogy ilyen kisebb akcióval nem bírja betörni védelmi vonalunkat.

Állandó készenlétben vártuk az éjszakát. Kratochvil alezredes még a délelőtti harc folyamán intézkedett, hogy éjszakára a sappeur század egy része kellő mennyiségű drótból font gúlával megérkezzen. Így az éj folyamán a gúlákat a köveken át kidobálva, a drótakadályt helyreállítottuk.

Október 15-én a helyzet igen feszült. A kölcsönös tüzelés nappal is élénkebb, kézigránátok röpködnek kölcsönösen. Méray tiszthelyettes észreveszi, hogy egyik helyen a kis távolság miatt kézigránátjaink az olasz álláson túlrepülnek. Rögtön kér drótot. Más híján selejtes telefondrótot szerez s ebből levág 40 lépés hosszú darabokat. Tíz emberrel a drótok végére kötteti a kézigránátokat s egyszerre áthajítják és a dróttal visszahúzzák az ellenséges állásba. Élénk tüzelés és kézigránátózás igazolja, hogy sikerült a terv.

Október 16-án reggel az ellenséges tüzérség korán akcióba lép. A 197-től a Monte San Michele is beleértve, ahol időközben az 1. honvédgyalogezred állását átvette a 4. ezred III. zászlóalja, az egész 4. ezred rajvonalát, a második védelmi vonalat és a mögöttes terepet beszórja lövedékeivel.

A pokoli zenebonában az idegek pattanásig feszülnek. A hallószervek már csak a nagy kaliberű lövedékek közeli becsapódásait tudják megkülönböztetni. San Martino és a Monte San Michèle egy füstfelhő, melyet csak az égnek törő kő- és földgejzirek szakítanak át.

Rövidesen megindul az egész 4. ezred ellen a gyalogsági támadás. Rohamhullám rohamhullámra tolul, elsöpréssel fenyegetve mindent. Rajvonalunk az özönre golyózáport zúdít. Alighogy Barna százados telefonon értesíti a 2. századot, hogy a 2. század előtti kis bokros erdőben gyülekezik az ellenség, az már robbantja is a drótakadályt. Támad puskatűzzel, kézigráná-

nattal, de betörni nem tud. A harc félóráig tart, de rövid szünet után megismétlődik. Hiába.

Nagyobb szünet után ismét támad két lökéssel. Az előretörő tömegekbe Barna százados parancsára az 1. század vonalába beépített ágyú kartácsokat zúdít. A 2. század aknavetője utolsó lövedékét is ellövi, saját tüzéségünk pedig az ellenség felvonulási útjait paskolja, vágja. A kézigránátok füstje nehéz, fojtó ködként üli meg a vonalat. Az ellenségnek sikerül itt-ott betörni a halottak és sebesültek nagy száma miatt megritkult vonalba.

A harc izgalma tetőpontjára hágott. Barna százados saját kezdeményezéséből 2½ szakaszt küldött segítségül s a zászlóalj tartalék is a veszélyeztetett pontokra sietett. Duschek zászlós kézigránáttal elsőnek rohan a bal-szárnyról a veszélyeztetett közepre, ahol a vonal törési pontján a harc legdühösebben tombol. Fájdalom, ellenséges golyótól találva, ott lehelte ki hősi lelkét. A kézitusa félóráig tartott. Robbant a kézigránát, szakított a szurony, tompán csattogott a puskatus és villant haláltvivően a törkés. A támadás meghiúsult.

Nagyobb szünet után délután az ellenség újra megtámadja a 2. század védővonalát és hosszabb harc után be tudta fészkelni magát a védők megritkult sorai közé. A telefonösszeköttetések már a délelőtt folyamán tönkrementek, bár helyreállításukat több ízben megkíséreltük. Tartalék már nem volt. Méray tiszthelyettes maga hozza az egyik géppuskát az állásból. Egykét jól irányzott sorozatot ad le az ellenség által megszállott állásainkra. Az olaszok kiugrálnak, saját legénységünk a szárnyakról felzárkózik és vonalunk teljes egészében újra a miénk.

Az ellenséges tüzéség a legnagyobb fokra fokozza tüzét. Recseg, ropog minden és szerencsénk talán egyedül az olasz állásban kitűzött fehér tábla, jelezve, hogy tüzéségük már az ő vonalukat veszélyezteti. Lassan elhallgat az ellenséges tüzéség. Délután 4 óra tájban beérkezik a 17. ezred y_2 százada, de hogyan! Az első szakaszból 17 ember, a másodikból 23 ember, mert a San Martino-i templom mellett a nyílt terepen minden egyes átfutó embert 4 géppuska kereszttüze fogadott. 6 óra tájban helyreállt a telefonösszeköttetés és Kratochvil alezredes jelentette a 20. hadosztály parancsnokságának, hogy a 4. ezred teljességében megtartotta a neki kiutalt védővonalat.

A 2. század október 11-én 138 puskával vonult fel az állásba s október 16-án, a 17. ezred által történt felváltás után 59 emberrel vonultunk a Crnci melletti barlangba. Az ellenség tapasztalhatta, hogy a san martinoi védőkkel nem birkózik meg egykönnyen.

Október 21-én romboló tűz alá vette az egész szakaszt és október 22-én állandóan megismételt tömegtámadásokkal az állásban pusztította ki a 17-es védőket. Elérte már San Martino községet. Ekkor, október 22-én este kapta a 4. ezred I. és II. zászlóalja a parancsot, hogy ellentámadással foglalja vissza a San Martino előtti állásokat. San Martino keleti szegélyén találkoztunk a védők széjjelvert, félszakaszokat kitevő, véres, füstös töredékeivel. Éjszakai harcban, kőfaltól kőfalig haladva, dolinát dolina után megtisztítva,

kézigránátharcban és kézitásával, a sötétben az összeköttetést állandóan tapogatózva fenntartva, elértük a 2. védelmi vonalat. Szürkületkor segítségünkre jött a 17. népfőlkelő ezred másfél zászlóalja és segítségükkel megtörtük az olaszok egy dühös ellentámadását és számos foglyot ejtettünk. A nap-pali világosságban előbbre jutni már nem lehetett s az ezredparancsnokság be is szüntette a további előnyomulást.

Október 23-án este, leváltás után, a Crnci-i barlangban a két zászlóalj 4-es honvédből mindössze 2 erős századot tudtunk alakítani.

* * *

Oláh Lajos főhadnagy harcjelentése a 39. honvéd gyalogdandárparancsnokságnak az 1915. évi október hó 22-ről 23-ra virradó éjjel a Monte San Michelen végrehajtott ellentámadásról és az azt követő eseményekről:

Október hó 21-én, mint a 4. honvédgyalozegred I. géppuskás osztagának parancsnoka, az osztaggal a Valloné völgyben voltam. Ugyanitt volt tartalékban a 4. ezred I. és II. zászlóalja.

Október 22-én reggel 8 órakor riadóparancsot kaptunk. Ekkor már a visszajött sebesültektől hallottuk, hogy San Martino előtt az olaszok hajnalban betörték az állásba és elfoglalták a 17. honvédgyalozegred Hadházy-zászlóalja által megszállva tartott árokrészt.

Délelőtt 10 óra körül indult a 4. ezred I. és II. zászlóalja egyenként szakadozva, Coticin keresztül a Crnci-i barlangba, ahol az ellentámadáshoz gyülekezni kellett. Itt Kratochvil alezredes ezredparancsnok ismertette a helyzetet és kiadta az intézkedést az ellentámadásra. A helyzetről csak annyit tudtunk, hogy egyes olasz járőrök már San Martinoban vannak, de hogy mely vonalon áll az ellenséges főerő, arról nem volt semmi hír. Ezért több járőr lett kiküldve az ellenség felderítésére. A járőrök este 9 óra felé jelentették, hogy az ellenség a mi második vonalunkat tartja megszállva. Ekkor megindultak a századok ellentámadásra. A Crnci-i barlangból az I. zászlóalj balra, a II. zászlóalj jobbra fejlődött fel. Minden századnak az volt a parancsa, hogy az első vonalnak azon részét igyekezzenek visszafoglalni, ahol előzőleg már állásban volt.

Én az I. géppuskás osztaggal a II. zászlóaljhoz lettem beosztva, melynek parancsnoka Mayer Imre százados volt. Közvetlenül a gyalogszázadok kifejldése után indultam el, igyekeztem a jobbszárnyra jutni, hogy onnan támogassam a II. zászlóalj ellentámadását.

San Martino északi szegélyén keresztül haladva, a templomtól egyenesen a 197-es magassági pont felé vettem az irányt, ami az erős holdvilágnál könnyen volt betartható. Körülbelül a templom vonalába adta le az olasz tüzéség zárótűzét. A zárótűzön keresztülhaladva 150—200 lépés után találtam rá a 8. századra, mely Szöllösy főhadnagy parancsnoksága alatt a II. zászlóalj jobbszárnyán volt. Osztagommal csatlakoztam a 8. századhoz. Ekkor már hallottuk, hogy tőlünk délre, San Martino előtt nagy harcok van-

nak. A nagy jajgatás, kiabálás, puska- és kézigránáltűz jelezték a harc hevességét. Ugyanezen időben egy olasz kormányozható léghajó jelent meg a tenger felől. Elhárító ágyúink srappal lőtték, de a léghajó San Martino felé szállott és ott körülbelül 40 bombát dobott le. A bombák hatását nem tudtam megfigyelni, mert ezek tőlünk délre robbantak. Ezek az események este 10—11 között történtek. A 8. századdal igyekeztünk legalább a 2. vonalat elérni, hogy ott fedezéket találjunk. A 2. vonalba bejutottunk anélkül, hogy ellenségre bukkantunk volna. Az ellenség ezen a helyen vagy nem tudott az első állásnál előbbre jutni, mert innen északra a cs. és kir. 43. gy. e. az első állást megszállva tartotta, vagy a tőlünk délre kifejlődő ellentámadás hatása alatt visszahúzódott.

A második állásból egy futóárok vezetett az első állásba. A 8. század egy része ezen futóárkon át, nagyobb része a futóárkon kívül igyekezett az első állásba jutni. Alig haladtunk pár lépést, puskatűzet kaptunk első állásunkból. Az olaszok megszállva tartották. Erre a 8. század két oldalról érelyes és gyors rohammal kiverte onnan az olaszokat.

Este 11 órakor a 8. század és az I. géppuskás osztag megszállotta az első állást, mely San Martinótól északnyugatra, a 197-es magassági pont lejtőjén, a csúcstól délre 120—150 lépésre, egy kúpon húzódott. Ez a kúp azért bírt fontossággal, mert innen a 197-es magaslatot hátba lehetett támadni.

Az ellentámadás végrehajtása után rövid idő múlva Benyóczy 4. ezredbeli hadapród egy szakasszal szintén beérkezett a 8. század által visszafoglalt állásba. Arra már nem emlékszem, hogy Benyóczy hadapród szakasza mely századtól való volt.

Október 23-án hajnalban az olasz tüzérség erősen löni kezdte a kúpon levő, már összerombolt állásunkat. Az állás előtt 10—12 lépésre egy kőfal volt, e mögé húzódtak meg a 8. század emberei, mert a kőfalat nem lőtte az ellenséges tüzérség. A tüzérségi tűz a délelőtt folyamán fokozódott.

Délután 2 óra körül az olaszok megtámadták a kőfal mögött meghúzódott 8. századot. Szöllősy főhadnagy személyes, bátor vezetésével a mieink visszaverték a támadást. Az emberek állva lőtték a támadó olaszokat, mire azok visszafutottak. Támadás közben a lőszer fogyni kezdett, mire Szöllősy főhadnagy a lőszert az elesettektől elszedett tölténnyel pótolta. A 8. század és az I. géppuskás osztag halottakban és sebesültekben sokat veszített. A halottak száma körülbelül 15 fő lehetett. Kozma egészségügyi zászlós haláltmegvető bátorsággal a legerősebb ellenséges ágyútűzben kötözte be a sebesülteket. Állandóan az első vonalban volt. Az este csendben telt el, csupán az olasz tüzérség lőtt szórványosan.

Este 9 órakor küldönc jött Mayer százados zászlóaljparancsnoktól, hogy Szöllősy főhadnagy két szakaszt vonjon ki a jobbszárnyról és ezen két szakasszal húzódjon le a lejtőn a zászlóalj közepe felé, a kiürített állásrészt pedig adja át a 43. gyalogezred jobbra levő zászlóaljának. Szöllősy főhadnagy jobbszárnya mintegy 120 lépéssel délre került a kúptól. Mayer százados parancsa értelmében nekem is délfelé kellett volna húzódnom a géppus-

kásosztaggal, mivel azonban a géppuskák eddigi helyén jobb kilövés volt a II. zászlóalj elé, a kúpon maradtam s így a 43-asok balszárnyára kerültem. Velem volt Kozma egészségügyi zászlós is.

Az október 24-ikére virradó éjjelen csend volt. Az éj folyamán beérkezett a kúphoz a 17. népfőlkelő ezred egy százada és egy géppuskásosztag. A népfőlkelők az állás mögött levő fedezékekben húzódtak meg. Hajnalban a kúp előtt az olaszok gyülekezni kezdtek egy futóárokban. Géppuskatűzzel szétugrasztottam őket. Délután ismételten támadták az olaszok a kúpot, a 43-asok azonban visszaverték őket.

Az október 24-ről 25-re virradó éjjelen a 43-asokat a 17-es népfőlkelők váltották fel, de géppuskásosztaguk az állás mögött lévő fedezékben maradt.

Október 25-én délelőtt csend volt, csupán tőlünk délre, Marcottini falu körül láttunk gyalogsági harcot. Délután a kúp ellen az olaszok ismételten támadtak, a 17-es népfőlkelők és géppuskás osztagom azonban visszaverte őket.

Sem 24-én, sem 25-én nem tudtam semmit zászlóaljmról. Az összekötés megszakadt zászlóaljjammal. Osztagom oly súlyos veszteségeket szenvedett, hogy a két géppuska mellett csak két emberem volt és pedig Szekerczés tizedes és Kunos őrvezető. 25-én este osztagomat a 17-es népfőlkelők géppuskásai váltották fel. A géppuskákat és a lőszert leszállítani nem tudtuk, mert nem volt ember. Kunos őrvezetőt a géppuskákkal az állásban visszahagytam, én pedig Kozma zászlóssal és Szekerczés tizedessel elindultam a II. zászlóaljhoz, hogy embereket kérjek a géppuskák és lőszer leszállítására. Az állászászlóaljparancsnoksághoz érve, ott egy 43-as századost találtam, aki megmondotta, hogy a 4-es honvédeket még 23-án este a 43-asok váltották fel s a 4. ezred a Crnci-i barlangban van. Elindultam a Crnci-i barlang felé, de San Martino előtt egy srappnellettől megsebesültem.

Ezen harcjelentés megírására az készítetett, hogy a vezérkar főnökének hivatalos jelentése a San Michèle 197-es magaslat egy fontos kúpjának visszafoglalását a cs. és kir. 43. gyalogezrednek tulajdonítja, holott ezen kiváló fegyvertényt a 4. honvédgyalogezred 8. százada hajtotta végre.

* * *

A San Martinonál aratott fényes győzelem után a 4. honvédgyalogezred két zászlóalja kivonatott az arcvonalból, azonban rögtön újból állásba ment a Monte San Michèle északi lejtőjén. Itt szintén igen súlyos harcok folytak, az olasz támadóhullámok egymást követték. A négyesek itt is hívek maradtak hírnevükhöz.

Mihajlovits zászlós, kinek géppuskakezelőlegénysége elesett vagy megsebesült, sajátkezűleg géppuskázta az olaszokat, míg puskatussal le nem ütötték s elfogták. Az előnyomuló olaszokat azonban Schilhán főhadnagy százada ellentámadással kézitusában visszavetette, miközben mintegy 60 foglyot ejtettek.

1915 október 31-én a Monte San Michèle az olasz tüzérség pergőtűzében állott. A négyesek a pergőtűzben álló állásokat kiürítették s csak megfigyelőket hagytak hátra. Az egyik századnál a rubbiai vasútvonal mentén Csont szakaszvezető egy honvéddel volt a megfigyelő. Az olasz pergőtűz megszűntével megkezdődött az ellenséges előnyomulás, Csont szakaszvezető visszaszaladt Gazdag hadnagyhoz, hogy a tartalék gyorsan jöjjön előre, mert megindultak az olasz tömegek. Gazdag hadnagy szakaszával előresiet s az összelőtt álláshoz érve, ott találja Karácsony Jenő hadapródot, aki egyedül, teljes alakot mutatva, hihetetlen ügyességgel dobálja a Lakos-féle kézigránátokat az előrenyomuló olasz gyalogságra. Az olasz támadás össze is omlott, mondhatnánk, hogy egyedül Karácsony hadapród pergőtűzében.

Az októberi és novemberi véres harcok sok áldozattal jártak. Sajnos, nem áll rendelkezésünkre elég adat, így csak néhány nevet említünk fel az elesett hősök közül: Bányai Imre népf. hadnagy, Bányai Zoltán, Lőrincz Jenő, Sebők Sándor, Tom or, Schlezák Ferenc hadapródok, Klein Izsó zászlós.

Különösen kitüntették magukat az október-novemberi harcokban Syposs őrnagy, Mayer, Szilágyi, Barna, Falk századosok, Schmidt, Babák, Kaszás, Sárossy, Schilhán főhadnagyok, Karácsony Jenő hadapród, Gazdag Géza, Gonda Hugó, Jámbor Lajos, Mihajlovits zászlósok és Méray tiszt-helyettes.

Ezután az ezred hosszabb pihenőbe kerül, egy zászlóalj azonban Benesch százados parancsnoksága alatt a 81. dandár kötelékében még résztvesz a Monte San Michèle déli lejtőjén vívott nehéz tusákban. Ezekről a küzdelmekről *Benesch János* százados zászlóaljparancsnok visszaemlékezéseit közöljük.

* * *

A III. zászlóalj működése a Doberdón, az 1915 november második felében lezajlott negyedik Isonzó-csatában.

Előrebocsátom, hogy alábbi leírásom, mivel erre vonatkozó feljegyzéseim a harctéren elpusztultak, 14 évnek távoli ködös emlékezetéből felidézve, csak hézagos és halvány képét nyújthatják az akkori — itt felsorolandó — megrendítő eseményeknek.

Sajnos, ezen döntőharcok hőseiről, egy-két kivétellel, névszerint említést alig tehetek, de ha az akkori 4/III. zlj. hősei közül bármelyiknek ez írásom valaha szeme elé kerülne, érezze ezen írásomon keresztül öreg katonaszívem bálványozó csodálatát és meleg bajtársi szeretetét, mellyel az, a 4/III. zlj. akkori minden egyes hőségnek, mindenkor adózni fog!

Sajnos, tehát a nevekre nem emlékezem, én csak azokról a tetet-lelket megrázó történeésekről mesélhetek, amiket elfelejteni sohasem lehet...

Általános tájékoztatásul és hogy a 4/III. honvédlj. teljesítményének csodás voltát érzékelhetőbbé tegyem, rövidesen összefoglalom annak erőbeli és egyéb viszonyait:

A 4/III. zlj. fenti időben, a hadilétszám felén alul, századonként kb. 100 puskával rendelkezett, volt ezenkívül 2 géppuskásszakasza, azaz 4 géppuskája, kb. 20 főből álló utászszakasza és a szabványos telefon- és sebesültvivő járőrei. Ezenfelül a zlj. gondoskodott, hogy a legénység állandóan és bőségesen el legyen látva Lakos-féle kézigránátokkal.

Az étkezés jó volt, kiosztása azonban nehéz és veszedelmes.

A *tisztek*: a százados zljparnokon-, egy főhadnagy- és egy zászlós századparnokon kívül, tart. és nfk. tisztek, jobban mondva zászlósok és hadapródok voltak, azonban valamennyien harcedzett katonák.

A *legénység* pedig, a 4-es honvédek híres vitéz legénysége.

A 4/III. honvédzászlóalj 1915 november 20. körül mint hadoszt. tartalék, Devetakinál állt.

Ha jól emlékszem, nov. 22-én a zlj. fele Boross fhdgy. parsága alatt, a 81. dandárparancsnoksághoz Crncire előrerendeltetett, ahol a következőkben is a dandár rendelkezésére állott, azaz az itteni harcok folyamán, zljához már be nem vonult.

A most elmondandó harcot, Boross fhdgy. szóbeli jelentéséből és egyéb elbeszélésekből ott a helyszínen mérítve, ugyancsak emlékezetből írom le.

Már az érkezés napján, tehát nov. 22-én, a fél zlj. átmenetileg a San Martino nyugati szegélyének mentén állásban levő ezredhez beosztva, azon parancsot vette, hogy „az ezen ezred által előzőleg elvesztett állást ellentámadással visszafoglalja”.

Reflexiókra alkalmas parancs!

Az ezred, melynek egyik része az említett állást elvesztette, tudomás szerint aránylag is legalább egyforma létszámmal, azonkívül tartalékkal is rendelkezett. Nos, miért nem rendeltetett ki ezen ezred az ügyis általa elvesztett állás visszavételére, már reputációjának megóvása céljából is?!...

A reflexió azonban tovább fűzhető: Milyen hír előzhette meg és milyen kipróbált lehetett az a maroknyi csapat, melynek csak egy töredékét is képesnek tartotta a parancsadó azon feladat végrehajtására, melyre egy, nagy számbeli túlsúlyal rendelkező ezred, számításba sem jöhetett?!

Kitüntető bizalom! Szép, de veszedelmes! És sok véres áldozatot követel!...

November 22-ről 23-ra forduló éjjel, vak sötétségben indult el Boross fhdgy. a fél zljjal, egy vezető útmutatása mellett a San Martinonál levő állások azon szakaszához, ahonnan az előnyomulás megindítandó volt. Ide megérkezve, a csapatok az előnyomuláshoz elrendeztetek és beirányítottak. Ez utóbbi a sötétség dacára könnyebb volt, mert az olaszok világító rakétáikat nagyon sűrűn eregették, amely körülmény tájékozódásunkat nagyon elősegítette, viszont állásaik észrevétlen megközelítését megnehezítették és a támadás túlkorai felfedeztetésétől kellett tartani.

A támadás délről indult meg, tehát oldaltámadás volt. A támadás tárgya: az elvesztett állás, saját szembenfekvő állásainktól kb. 200 x-nyire lehetett. Ezen a területen kellett tehát honvédeinknek a rakéták mindinkább fokozódó fényében, hason csúszva-kúszva áthaladniuk.

Honvédeink oly ügyesen haladtak előre, hogy az olaszok csak akkor vették észre őket, mikor azok dróttjaikat csaknem teljesen megközelítették.

Az olasz őrszemek riasztó lövései és riasztó lármája okozta dermedt döbbenetet felhasználva, a honvédek hirtelen rávetették magukat a drótokra, ollóikkal szabdalván azokat, illetve félrehúzták és lökdöstek a bakokat, melyek kellő lehorgonyzására az olaszoknak, úglátszott, mégsem volt elég idejük és anyaguk.

Az olaszok azonban, első ijedtségükből felocsúdva, most már gyilkos tüzet szórtak a legkülönbözőbb közelharceszközökkel honvédeinkre. Nemcsak géppuskák és kézigránátokkal, volt ott még gyalogsági ágyú és lángszóró is. De a honvédek sem maradtak veszteg, sűrű kézigránátózás közben csakhamar elintézték a drótokat, azután bősziült rajtázással nekilendültek az állásnak. Fenn is voltak nagyhamar és ami most következett, — annak elképzelését az olvasóra bízom.

Az olasz állás egyre sötétebb lett, már saját pisztolyainknak kellett a világosságot szolgáltatniuk és ez egyszersmind már a győzelem jele volt!

Mialatt Boross fhdgy. meghódított állásában a több mint 30%-át veszített dicső fél zljával — leváltásig — az ismételt támadásokat visszaverte, a Devetakiban maradt másik fél zlj. is előrevonult a Crnci barlanghoz, egyelőre mint dandártartalék.

A barlang San Martinótól keletre tán 1 km-re fekszik, csodálatos természeti alkotás kb. 400 ember befogadóképességgel. Felerésznél felül már is megvolt szállva mindenféle dandártörzsbeli és egyéb legénységgel. A legnagyobb igyekezettel sem volt bezsúfolható a fél zászlóalj egész legénysége, a künnszorultak tehát a szabad ég alatt gödrökben, de még inkább az egész Doberdot sűrűn behálózó, terméskőből épített falak egyike mögött húzódtak meg.

A barlangtól délre, mintegy 80—100 x-re, az említett út túlsó oldalán, egy kb. 80 x. átmérőjű, hepe-hupás, néhol a 15 méter mélységet is meghaladó horpadás (dolina) terület el, melynek az ellenség felé eső falába voltak bevájva a dandár-, ezredparnokok, törzsek és a tisztek kavernái, mely utóbbiban a tisztek — zljparnoktól lefelé — három sorban egymás fölé épített priccseken szorongtak egymás mellett, így is alig fértek el.

De nem kellett sokáig panaszkodni, nem tartott sokáig a „kellemetlen” állapot.

Azt hiszem, 1915 november 25-ike volt, mikor a 4/III. zászlóalj parancsnoka (szerény személyem), megidéztetett a 81. dandár parnokához.

Figyelemreméltóak voltak a szavak, melyekkel a 81. dandár parnok a parancsát bevezette: „a legveszedelmesebb helyre rendelem ki Százados urat, ahová vaskoronásra van szükségem!”

Pedig a parancs nem is volt valami különösebb veszélyt sejtető, mert csupán a Mte. S. Michèle és San Martino közötti „Hordó” védelmi szakasz felváltásáról volt szó, *Hordó* pedig: fhdgy. volt, nem is volt vaskoronás és mégis tartotta az állást... No, de várjuk be a végét!

A felváltásra vonatkozó további tájékoztatást is kaptam azzal, hogy a Boross fél zlj. is bevonul zljához.

Csillagtan borús éjjel indult el a fél zlj., élén a zljtörzzsel és egy kirendelt vezetővel.

A felrobbanó gránátok és srappellek vakító fénye csak még növelte a sötétséget.

Sajnos, már itt is dolga akadt a sebesültvivőknek, 3—4 sebesültje lett a fél zlj.-nak, míg a felváltás színhelyére érkezett.

Az első stáció Frankó őrnagy — *úgy* hiszem egy San Martino körüli védelmi szakasz vagy csoport parnokának — kavernája volt. Ide érve a fél zlj. egy, a már fentebb említett laza falak egyike tövében jól-rosszul fedve megvonult, míg a 4/III. zlj. parnoka segédtsíztjével, — egy újabb vezető kikérése végett — a kaverna több mint 3 méter mély lépcsőjén lefelé ereszkedett. Éppen jókor! Ebben a pillanatban egy éles recsegéssel robbanó srappell a lépcső felett, végigborotválta a kaverna bejáratát. Egy pillanattal előbb — és ezen leírást most tán másvalaki írja.

A kaverna kb. 5 méter átmérőjű férőhelyét, a fulladásig összeszorult bakák töltötték meg, akik miatt az ajtó alig volt kifizítható.

A 4/III zlj-parnok, miután végre sikerült belépnie és a tömegben áthatolnia, jelentkezett az őrnagy úrnál, és előadta igényét a vezetőt illetőleg. A kirendelt vezető megpillantásakor a 4/III zlj-parnoknak rögtön az az érzése támadt, hogy szemmel tartandó!

A 4/III. zlj-parnok a vezetőt törzsével körülfogatván, a menet újból megindult. A sötétség tán még áthatolhatatlanabb, mint azelőtt.

Talán 25 percig haladhatott a fél zlj., midőn oldalában kb. 30—40 x-nyire egy gránát robbant, a csapat a tapasztalat alapján hirtelen a földre vetette magát s mikor a menet újból megindult volna, a vezető nem volt sehol és nem is került meg többé.

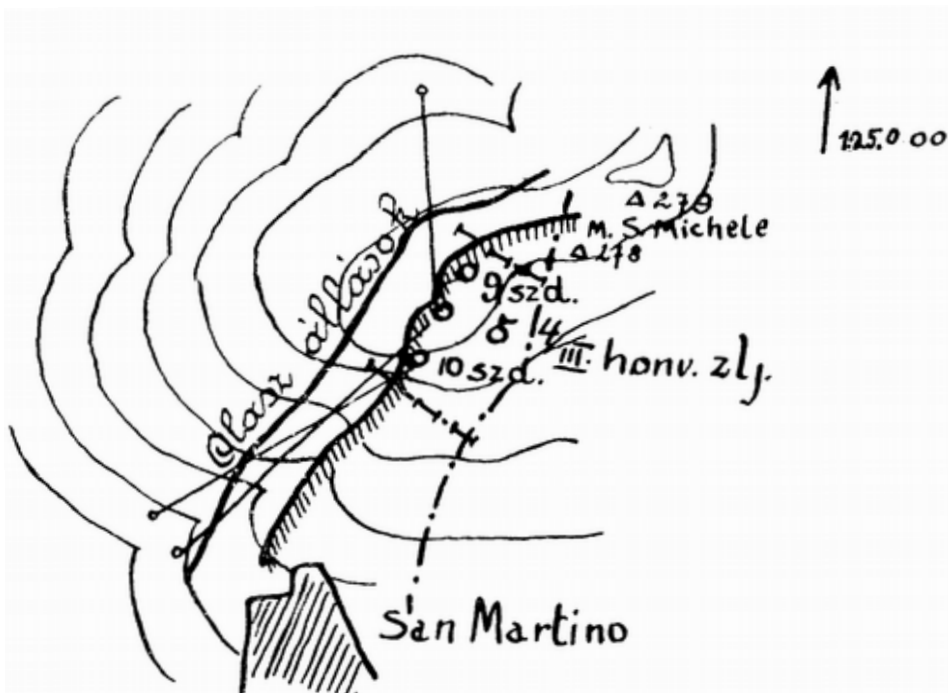
A zljparnok nem is firtatta sokáig, személyesen vette át a vezetést és toronyiránt ment a vélt állás irányában. Végre mégis csak elértek az állásokba, még pedig alig 50 x-nyire a felváltandó állás jobbszárnyától.

Itt adom a Mte San Michèle és San Martino közti terep vázlatát az állások hozzávetőleges feltüntetésével:

A 4/III zljparnok mindjárt ott a helyszínén, amennyire azt a sötétség megengedte, tájékozódott a helyzetről, a jobbszárnytól kezdve embertől emberig haladva, kitűnt, hogy azok teljes kiterjedésükben csupán kövekből és homokzsákokból (értsd: kőtörmelékkel megtöltött kis zsákok) emelt, de nagyobbára szétlőtt mellvédekből állottak, a legénység pedig oly gyéren volt elhelyezve, hogy néhol 40 x-nél nagyobb térközök is mutatkoztak. Lehet,

hogy a legénység talán hátrább gödrökben volt meghúzódva, ez azonban most nem volt megállapítható, de nem is volt idő reá.

Oly veszélyesnek látszott a helyzet, hogy a zljparnok ott a helyszínén rögtön elrendelte a felváltást, jobban mondva a vonal megszállását, még pedig a kb. 400 x-nyi kiterjedésű szakaszt a terephez mérten két nem egészen egyforma szakaszra osztva, azokat a 9., illetve a 10. századdal megszállotta és megerősítésüket egyelőre a szétlőtt mellvédek rendbehozatalával elrendelte. Egy utászjárórt a drótakadályok állapotának megvizsgálására kirendelvé, tartalékul Boross fhdgy. vélt beérkeztéig csak az utászszakasz és a zljtörzs maradt.

A Hordó-fedezékben, bár alig volt 200 x-nyire a védelmi vonaltól, még eddig nem tudtak semmit arról, hogy állásuk leváltása már javában folyik, sőt már azt hitték, hogy az el is marad.

Hordó fedezéke feledhetetlen harctéri emlék! Egy orsóalakú, tán 7—8 méternél is magasabb torony, talpának átmérője alig haladta meg a 3 métert és az egész lazán felhordott kövekből épült! Elképzelhetetlen hogy csinálták? De ez hagyján, milyen volt azonban a belseje, a tulajdonképpeni fedezék, az óvóhely? Ezen hegyes orsónak legaljában egy, legfeljebb 50 centiméter magas, 2 fekvő ember befogadására alig elegendő barlangocska, azaz inkább luk volt kivájtva, a megtermett zljparnok lába most is kilógott belőle. Rejtély, hogy a fedezék önmagától miért nem dőlt össze.

Amidőn a 4/III. zljparnok beszólt a fedezékbe, Hordó fhdgy. készségesen kiugorva, katonásan jelentkezett, ismertette a helyzetet.

Elmondta, hogy más fedezékről azért nem gondoskodott, mert anyag híjján azt eddig nem is tehette. A jelenlegi fedezéktől kb. 60 x-nyire fekvő dolina, állandóan tüzéségi tűz alatt áll, legénysége is idegenkedik a dolinától és inkább falak tövében vagy sziklák mögött húzódik meg.

A ddr.-parnok úr szavainak értelme kezdett kidomborodni! Ezen fedezékmentes helyen pergőtűz esetén, *minden halandót egyedül csak a jó Isten végtelen irgalmának csodái menthetnek meg a biztos pusztulástól!*...

A 4/III. zljparnok, a régi fedezék nagyobbik felét, bár ez és környéke csodálatos módon tűzmentesnek látszott, rögtön lehordatta.

A mostantól megindult állandó anyagigénylés eredményeképpen beérkezett anyag mérvéhez képest a zlj. és századparancsnoki fedezékek primitíven kiépültek.

Feltűnő és mindenestre kellemes jelenség volt, hogy a 4/III. beérkezése óta annak leváltásáig, mindössze csak 3 gránát csapott a dolinába. Viszont volt a dolinától északra vagy 80 x-nyire egy 2 χ magas és kb. 100 χ hosszú és mindedig épségben maradt fal, harmadnapra mintha leberetváltak volna, nem volt sehol.

Csak állandó legénységi fedezékek nem létesülhettek. A sziklatalajban árkokat csak robbantásokkal lehetett volna kiemelni, a mellvéd pedig, a naponta megismétlődő, órákig eltartó pergőtűzben állandóan széjjel volt löve, mégis a könnyen kezelhető homokzsákok gyarapodó száma, a széjjellőtt mellvédek és lőrések rögtönzött újraépítését tetemesen elősegítették. A drótakadályok is, bár ugyancsak naponta széjjellöve, sok dróttekercs, sőt 2—3 bak beérkezésével, mégis csak gyarapodtak.

Azt hiszem már az eddig előadottakból sejthető, hogy a 4/III. fél zlj. nem pusztán a biztonságát és kényelmét ápoló tevékenységet fejtett ki, erre aránylag csak igen csekély idő futotta, mert az első naptól kezdve jött az órákig tartó pergőtűz, utána támadás, roham, kézítása, stb.

Pergőtűz! .. Ezer ágyú szórta ekkor gyilkos tüzét a Doberdóra és minden egyes gránátnak pokolian reccsenő, csattogó, dühös robbanásai, a megrepezteteti sziklák ezernyi darabját, sziklazápor alakjában zúdították szerte széjjel. Az őrjítő lármához, a köröskörül dúló pusztulás és halálhoz hozzájárult még a gránátfüst irtózatossá, szemet könnyelábasztó, orrfacsaró volta.

Maradhatott-e ezen haláltengerben akárcsak egy egér is élve?!...

Midőn az 5—6 órát, sőt tovább is eltartó szakadatlan pergőtűz megszűnt, hogy most zárótűz alakjában az állások mögött pusztítson, indokoltan látszott a feltevés, hogy az ellenség a széjjellőtt, kihalt állásokba egyszerűen besétál... De íme! A sziklák, a szerte heverő homokzsákok megmozdulnak, itt is, amott is kiemelkedik közülük egy fej, egy kar, ebben már a puska, — és az egész vonalon ugyanez a jelenség! Isten csodája! Hisz ezek honvédek és élnek! Hogy történhetett ez?

Úgy, hogy a pergőtűz megindultával minden honvéd fészkeben, azaz szikláit és homokzsákjait közt szorosán a földre lapult, 2—3 homokzsákot még

magára is húzott és így, hacsak telitalálat nem érte, többnyire a röpködő sziklák okozta zöcskölődések és zúzódások árán megmenekült.

Mint említtem, nyomasztó volt az olaszok tüzérségi fölénye, mely párosulva kitűnő megfigyelő szolgálatukkal (kötött léggömb, repülő, megfigyelő) nappal teljesen lehetetlenné tett minden közlekedést a Doberdo fensíkján, a legcsekélyebb megmozdulásra, gyakran egyes emberekre is, ütegek szórták a tüzet. Ennélfogva minden, terepen lebonyolítandó működés, csapateltolások, élelem-, víz-, anyagszállítások, erődítési és egyéb munkálatok stb. végrehajtása csak az éj leple alatt volt eszközölhető.

Az olaszok tüzérségi fölényével szemben, elenyésző csekély volt saját tüzérségünk ereje úgy lövegszám, mint lőszer tekintetében.

Miután az olasz állás nagyjában 70 lépésre volt saját állásunktól, valamint a terep-, a pásztázási-, szórás- és egyéb ballisztikai viszonyok folytán a 4/III. zljparság sohasem kért tüzérségi támogatást s a legénység ezt — ösztönszerűleg — nem is kívánta.

Ezen és már előzően felsorolt egyéb körülményekből nyilvánvaló, hogy az itten végigküzdött harcokban a 4/III. zlj. győzelmet — Istenen kívül — csakis saját virtusától remélhetett. Ezt a virtust alátámasztotta parancsnokaiba vetett bizalma, melyet viszont ezek, személyes példaadásukkal vívtak ki, mikor a harc hevében is buzdították az amúgy is emberfeletti küzdelmet kifejtő „4-eseket”.

A harcok már a felváltás napjától kezdve, naponta ugyanazon Program szerint folytak le, csak abban különböztek egymástól, hogy míg az olaszok támadásai mindinkább nyertek erőben és szívósságban, addig a 4/III. zlj. két gyenge százada, véres veszteségei folytán félelmetesen fogyott.

A pergőtűz tartama alatt az olaszok a támadásra szánt csapatokat a rohamállásban, jelen esetben a szemben fekvő állásban felgyülekeztették, honnan a pergőtűz megszűntével sűrű hullámokban törtek előre, azon nyilvánvaló szándékkal, hogy a kis távolságot állásunkig gyorsan áthaladva, 10—12szeres tömegeikkel minden ellentállást elfojtsanak.

Nálunk a pergőtűz megszűntével azonnal résen lévő géppuskáink és honvédeink, a pergőtűz porát sem rázva le magukról, hamarosan elrendezett homokzsákjaik mögül, ugyancsak pusztítottak az olaszok tömegeiben. Ennek ellenére mégis nagy túlerővel jutottak el dróttjainkig, ahonnan már ők is kézigránátokkal viszonozták az immár rájuk zúduló kézigránátzáporunkat. Az olaszok kézigránátjai csak kevés kárt tehettek ritkán megszállt vonalainkban.

Sokan voltak az olaszok, de — nem bírták! Visszaözlöttek. Pokoli gyorstűz kísérte őket.

De még korántsem volt mienk a győzelem. Szárnyaink a harcoló szomszéd védelmi szakaszokkal egyetemben, a makacsul támadó olaszokkal még nehéz küzdelmet vívtak és talán válságossá fejlődött volna a helyzet, ha géppuskáink oldalazó tüzükkel bele nem avatkoznak a harcba. Különösen

állásunk egyes kiugró pontjairól intézett tűzünk hatása szemlátomást fokról fokra lehámozta állásainkról az oldaltűz iránt roppant érzékeny ellenséget, eleinte saját-, majd a szomszéd szakaszokról is.

November 27-én az előző naphoz hasonlóan kezdődött a dolog, de a pergőtűz mintha még sűrűbb és nyomatékosabb lett volna!

Még egy óra sem telt el a pergőtűz kezdete óta, midőn egy 20 cm-es gránát 2 kg-os repeszdarabja a zljparnoki fedezék kövekkel teleszórt tetejét nagy robajjal beszakította, a zljparnok lábszárvédőjét súrolta, és mélyen a prices deszkájába behatolva, abban megakadt. A repeszdarab nyomán beözönlő szilánkok arcát több helyen, különösen balszeme körül és felső ajkán felhasították, úgyhogy balszemét és arcát elborította a vér! Lemosás után kitűnt, hogy a veszve látszott szemnek semmi baja, az egyébként jelentéktelen sebesülést pedig elintézte egy kis jódtinktúra és vatta.

Ezen incidens után még órák teltek el a pergőtűzben, minden óra egy-egy örökkévalóság! Csak az óra jelzi, hogy még csak 4 óra telt el a tűz kezdete óta. Így is csoda, hogy még megvagyunk, hát még odakint?! Újra felvetődik a kérdés: lehetséges-e, hogy ott még csak egy ember is megmaradt eddig?

Mintegy válaszképpen e kérdésre, szinte bedől a zljfedezék primitív ajtaja és bebukik: — a rémület megtestesülése, a 10. század parnoka, egy fiatal zászlós! A hatás megdöbbenítő! Szóhoz jutva, jelentése még megdöbbenőbb: „az egész állás elpusztult, ő maradt meg egyedül!”

A 4/III. zljparnok, hogy környezetének döbbenetét eloszlassa, kivallatta a zászlósból, hogy csak impresszióját mondta el és csupán hiszi, de nem győződött meg, hogy ott már élő ember nincsen.

Gondoskodni kellett emellett a 10. szd. parnokának pótlásáról, bár a még mindig remegő, de ijedségét restellő buzgón ajánlkozott, hogy azonnal visszamegy helyére.

A századparság pótlásának súlyos kérdését a zlj. segédtsztje, a kis Morváai (Béla?) zászlósnak ajánlkozása oldotta meg. A kis Morváai, a pe-teanoi hős, aki mint szdparnok a harctéren már sok babért vívott ki magának. Hihetetlen mozgékonyásával mindenütt ott termett, ahol legnagyobb volt a veszély és lelkes példájával mindenkor magával ragadta katonáit.

A 4/III. zlj. ekkor szerencsés volt parancsnokok dolgában. A 10. szd. parnoka Kaszás npfk. fhdgy., messze kimagasló daliás alakjával, meglett határozott fellépésével, higgadtságával, rettenthetetlen bátorságával, szóval teljes férfias lényével, ugyancsak a végsőkig bírta fokozni honvédéi kitar-tását.

Sajnálom, hogy a géppuskások parancsnokának nevére nem emlékszem. Remekül elhelyezett géppuskáinak keresztűzével, hatalmasan hozzájárult a 4/III. zlj. végleges sikerének kivívásához, amellett legénységével még a kézitusából is kivette a részét.

Bármily virtuosok és elsőrangúak voltak a 4-esek, mégis csak ilyen kiváló parancsnokok vezetése mellett volt lehetséges, hogy az eleve kilátástalannak látszó harcokban győzelmesen kitartsanak.

A november 27-iki harcban a 4/III. zlj-at már a pergőtűz alatt súlyos veszteség érte nemcsak halottakban, hanem telitalálat folytán egyik géppuskáját is elvesztette. A támadás pedig nyilván friss és nagyobb erővel indult meg, mint az előző napon.

A támadás egyébként úgy, mint az előző napon, de szemlátomást elszántabban lett végrehajtva. Dacára, hogy az első hullámok, különösen drótjainknál, majdnem teljesen elpusztultak, el annyira, hogy drótjainkat részben már be is fedték, az olaszok mégis betörték állásunkba.

Nos! Itt aztán igazán csak a virtus dolgozhatott és gyorsan kellett dolgoznia, mert különben az utánnomuló tömegek ugyancsak elnyomták volna honvédeinket.

Szó se róla, elszánt embernek kellett lennie annak, aki annyi tűzön és halálon keresztül állásainkba hatolhatott, de olyan mégsem volt, mint a mi 4-esek!

Leírhatatlan a bőszen düh, a féktelen vadság, amivel honvédeink magukat a lihegő ellenségre vetették, döfték, vágták, zúzták, ezeknek megírására egy rémíró tollal volna illetékes.

Rettentőek voltak honvédeink és az olaszok, látva, hogy társaik mint hullanak menthetetlenül honvédeink csapása alatt, ijedt bőrdüléssel hátat fordítottak, mire rémületük az utánuk jövőket is oly páni rettegéssel töltötte el, hogy ezek is hanyatthomlok visszaözönlöttek.

A 4/III. zlj. azonban még távolról sem engedhette át magát a győzelem jóleső érzésének, új támadás készült.

A zljparságnak, bár meg volt győződve arról, hogy emberei a végsőkig kitartanak, mégis kötelességszerűen számolnia kellett avval, hogy az olaszoknak sikerül egyszerre nagyobb tömegekkel az állásba betörni. Ebben az esetben az áttörés minden katasztrófális következménye fenyegetett, annál inkább, mert ellentámadásra erő nem állott rendelkezésre. Ezen felelősség tudatában, a 4/III. zljparság helyzetjelentést készített és mivel a teelfonvezeték elpusztult, ezen jelentést 2 példányban kiállítva, 1—1 küldönccel a csoportparancsnoksághoz elindította. Mint később kiderült, egy jelentés sem érte el rendeltetési helyét, az egyik küldönc súlyosan megsebesült, eszméletlenül lelték, a másik pedig eltűnt!

A készülő támadás pedig megindult és elkeseredett tömegek ismételt nekirohanása újból sikerült, de nem tudott meggyökerezni. Aki nem fordult vissza, az ott vérzett el honvédeink csapásai alatt.

Győztünk tehát, de nagy ára volt a győzelemnek! Századonként alig maradt 60—62 emberünk, az olaszok pedig késő éjjelig szállították hátra a hullák és sebesültek százait.

A nov. 28-iki harcban, az előző nap harcaiban úglátszik demoralizált olaszok, drótjainkon túl nem jutattak. Jelentős körülmény volt, hogy a harc-

szünetekben géppuskáink és honvédeink ismételt és hathatósan lötték a szomszéd szakaszokat támadó olaszokat. Ez azonban részünkről nagy löszerveszteséggel járt, amely körülmény másnap majdnem katasztrófát okozott.

November 29-én a harc az olaszok részéről nyilvánvalóan ismét friss és nyomasztóan fölényes erővel indult meg. Szokatlanul lendületes támadásaikkal már másodszer is behatoltak állásainkba, onnan a legnagyobb erőfeszítéssel voltak csak visszaűzhetők és még mindig új támadásra készültek.

Ekkor századonként már csak alig 45 puska állt rendelkezésre, ez is löszer híjján, a kézigránátokból pedig összesen alig maradt 30—40 darab. Segítség és löszer nélkül nem lehetett többé kilátás győzelemre. A vég, a katasztrófa elkerülhetetlennek látszott, mert az összeköttetéseitől megfosztott 4/III. zlj. segítségre nem számított.

Mint már eleve hangsúlyoztam, a 4/III. zljparság különös gondot fordított a löszer, de különösen a kézigránátok gyűjtésére, mondhatnám halmozására, ennek volt köszönhető, hogy az eddigi harcokban bőségesen állott rendelkezésre a löszer és kézigránát, ezzel pótolta a 4/III. zlj. létszámbeli gyengeségét.

Ebben a válságos pillanatban vált be e löszergyűjtés döntő jelentőségű haszna. A zlj-nak még megvolt az eredetileg magával hozott löszer- és kézigránátartaléka, ehhez járult a Boross fél zlj. összegyűjtött löszerilletménye, melyet a zlj, — még folyton remélvén annak bevonulását — állandóan felvételezett, ezenkívül megvolt a széjjellőtt géppuskának intakt löszere rákaszokban hevederezve és még vagy 10.000 töltény. Szóval elegendő töltény még egy harc megvívására és 5—6 kézigránát fejenként.

A 4/III. zlj. tehát felkészült az utolsó harcra, t. i. már délelőtt, közvetlen a pergőtűz megkezdése előtt vette az értesítést, hogy a zlj. az éj folyamán fel lesz váltva. Ez eddig még nem volt közölhető, ezt a hírt terjesztette tehát elsősorban a zlj-ban, egyben buzdítva a legénységet az utolsó kitartásra avval, hogy haladéktalanul segítség és löszer is érkezik. Ezután pedig a 4/III. zlj-parnok az utászszakasz embereit, fejenként 20—25 kézigránáttal és tölténydobozokkal ellátva, az egész állás kiterjedésében kb. 15 x-nyi térközökkel felállítva, elindította azzal a paranccsal, hogy a löszert az állásokban széjjelosztván, a harcban résztvenni tartoznak, a küldöncök pedig a megmaradt töltényeket rákásaikban vitték előre és osztották szét az állásokban.

A bár igen csekély, de mégis érezhető erősítés, először és tán nem a legutolsó sorban, a közeli leváltás reménye felvillanyozta honvédeinket és lan-kadatlanul, sajátmagukhoz méltóan, küzdöttek végig itt az utolsó és legsúlyosabb harcukat. Az olaszok betörték, de akik betörték, soha vissza nem tértek!

A 4/III. zlj. tehát utoljára is győzött!

Ezzel be is fejezem leírásomat, csak azt jegyzem még meg, hogy ezen utolsó harc után még 40 embere sem maradt 1—1 századnak, ezen fél zlj.

tehát itteni állományának 60%-át vesztette, amely tény minden egyéb magasztalás nélkül is fényesen dokumentálja a 4/III. honvédszászlóalj mesés hősiességét és elszánt kitartását!...

* * *

Az október-novemberi harcokról a 4. honvédgyalozegred Ranzianóban, 1915 december 1-én kelt Eligazítása igen meleg szavakban emlékezik meg. Az Eligazítás egyes részeit itt közöljük:

„Négyes Honvédek!

A dicső 3. isonzói csata után, ahol a négyesek szerepe *döntő* befolyással volt a csata kimenetelére, — pihenőre visszarendeltek bennünket.

Röviden fel akarom említeni, hogy miért volt a négyes honvédek szerepe döntő befolyással a 3. isonzói csatában.

Október hó 14-én kezdte az ellenség gyalogsági támadását St. Martino-tól nyugatra állásunk ellen, amely támadás azonban kézitusában visszavertett. Október 16-án öt ezred három hatalmas támadással kísérelte meg vonalunk áttörését San Martinótól nyugatra, ahol elkeseredett kézitusa után szintén súlyosan és véresen vissza veretett. Ugyanakkor III. zljunk — a Benesch zlj. — a Monte San Michelen harcolt és ott verte vissza véresen az ellenség támadását.

Ezen dicső harcok után néhány nap múlva hadosztálytartalék viszonyba jutottunk.

Október 22-ről 23-ára újra San Martinoba rendelve, fényes támadással megakadályoztuk a már majdnem sikerült ellenséges áttörést, véresen visszavertük az ellenséget, ami által döntő befolyást gyakoroltunk nemcsak a 20. hadosztály harchelyzetére, hanem a többi szomszédságban küzdő harcsoportokéra is.

Ugyanakkor a Benesch zlj. — későbbben Benesch szds. megsebesülése következtében Barna szds. parnoksága alatt — Peteanótól keletre fényesen visszaverte a túlerővel támadó ellenséget.

Október hó végén és november hó elején a négyes ezred zöme az Isonzó mellett harcolt. Itt ismételten visszaverte az olaszoknak heves és állítólag mintegy 7 ezrednyi erejű támadásait, ugyanezen idő alatt pedig Falk szds. intézett támadást a 3. ezred állásába betört ellenség ellen.

Állásainkat ezután parancsra átadjuk egy más hadosztály csapatainak, az ezred pedig pihenőre hátrább jött. A hadvezetőség szándéka volt, hogy a m. kir. 20. honvéd gy. hadosztály, miután 5 hónapon keresztül becsülettel tartotta az isonzói frontnak legfontosabb szakaszát, más arcvonalban alkalmaztassék olyan helyen, ahol a küzdelem nem áll állandó éjjel-nappali harcokból és így a dicső hadosztálynak némi pihenés nyújtatnék.

Ez a szándék azonban nem valósulhatott meg, mert azon hadosztály, amelyik állásunkat átvette, november 6-tól kezdve oly súlyos veszteségeket szenvedett, hogy az állásokat tartani már alig bírta.

November hó 22-én a 20. hadosztály ismét harcba rendeltetett. Az ellenség megint San Martino mellett nyert tért és áttörését itt érvényesítette. A 17. honvédgyalozezred támadásra indult, az ellenség azonban oly erőket összpontosított, hogy a támadás kellően érvényesülni nem igen tudott. És ekkor a négyes honvédeknek jutott a dicső feladat, hogy az ellenséget támadják meg, foglalják vissza az állásokat és hiúsítsák meg az áttörés veszedelmét.

Négyes honvédek! E feladatot fényesen oldottátok meg.” A Höfer-jelentés is megemlékezik november 30-án a négyesekről: „San Martino háromszor volt az olaszoktól sűrű tömegekben megtámadva, azonban a nagyváradi negyedik honvédgyalozezred állásait elkeseredett kézitusában mindvégig megtartotta.”

Az ezred a decemberi pihenő után 1916 januárjában ismét állásba megy a doberdoi fensíkon, Polazzo mellett, majd február havában a Monte San Michèle kúpjait tartja megszállva.

A polazzoi harcokról ismertetjük Sárossy Béla t. főhadnagynak, a 6. század parancsnokának harc jelentését.

„M. kir. If. honv. gy. e.

II. zlj. 6. század.

Harcjelentés

az 1916 jaunár 24., 25. és 26-iki ütközetnapokról.

Századom 1916 január 17-ről 18-ára virradó éjjel váltotta fel a doberdoi fensík védelmi vonalából a „H” védelmi szakaszt megszállva tartó 32. Ldst. ezred 6. századát. A 300 lépés hosszúságú vonalat három szakaszom szállotta meg, egy szakaszom pedig a „H” és „J” állás között levő dolinában volt tartalék. A felváltás simán folyt le s az utána következő 5 napot az állás megerősítésére s különösen a középszakasznál — melyet az ellenséges gyalogsági tűz hosszantozott s pontosan célzott egyes lövésekkel annál is inkább veszélyeztetett, mert az állás ezen része az ellenség állása felé lejtvel bír — sűrűn alkalmazott áthidalásokkal igyekeztem a hosszantozó tűz ellen a lehetőség szerint biztosítani. Dacára a legnagyobb óvatosságnak, azon a részen ezek alatt a napok alatt 1 halottam és 17 sebesültem volt. Az állásom balszárnyán, az előtte levő mély és nagy dolina ellen, melybe az ellenségnek egy előretolt állása torkollott be s mely az ellenségnek alkalmas gyülekezőhelyéül szolgálhatott, egy csillagalakú kiugrás létesítésével a hozzám beosztott Kántor-osztag balgéppuskáját úgy helyeztem el, hogy az ellenség előretolt állását hosszantozni tudta. Ide volt még beépítve 27 gyalogsági páncél és 2 távcsöves puska is. Egyik puska az ellenség figyelő lőrésére, a másik pedig egy az ellenséges állásból a kőfal alatt kivezető s nappalra homokzsákokkal eltorlaszolt kibúvó nyílásra. Ezenkívül ködben és éjjel a dolinát kézi- és puskagránátokkal állandóan veszélyeztettem.

24-én d. e. felhasználva a ködös időt, a dolina felkutatására 2 járőrt küldtem ki, mert attól tartottam, hogy esetleg az otlévő elhagyott kavernák felhasználásával állásomat aláaknázhathják.

Január 18-tól 24-ig az ellenséges tüzérség elvétele tett egy-egy lövést, de ez mind a hátsó terepet veszélyeztette, csak 24-én délután 4 óra tájban kaptuk a rajvonalba az első 2 gránátot. Egy honvéd meghalt és 2 megsebesült. Attól kezdve egész éjjel kb. 10 percenként lőtte a rajvonal előtt és mögött fekvő terepet, de különösen a dolinát, ahol a tartalék volt elhelyezve, úgyhogy ott a homokzsákok töltését be kellett szüntetni. Ez így tartott 25-én kb. délelőtt 9 óráig. 9 órakor azt tapasztaltuk, hogy az ellenséges előretolt állásból egyenként hátraszivárognak az emberek. Megkétszerezett éberséggel figyeltem. Rövid idő múlva éles csengettyű jelzés hallatszott az ellenséges állásból, utána könnyű gránáttal kaptuk az első lövést a rajvonalunkba. A csengetés megismétlődött s azt ismét lövés követte s pár pillanat múlva állásom középső részét 8—10 telitalálat érte. Azonnal elrendeltem, hogy a veszélyeztetett részről az emberek jobbra-balra kivonassanak. Ez meg is történt, csak egyes figyelőkkel tartottam a vonalat megszállva s a többi embert részben a jobbszárnyra, részben a dolinába levezető futóárokban helyeztem el, a tartalékot pedig készenlétbe helyeztem. A pergőtűz, mely az állás kb. 150 lépéses területét s a tartalék dolinát állandóan verte, szünni nem akaró hevességgel tartott az alkonyat beálltáig. Az állás említett részét teljesen *elsőpörte*, a drótakadályt a lövészárókba s amögé dobálta, óriási kődarabokkal teljesen betemetett mindent, régi hullákat vert fel a földből s az emberek közé dobta. Igen sok kénporrrel töltött s fojtó, sötét füstöt terjesztő gránátot használtak. — Veszteségem 9 halott, 4 eltűnt (valószínűleg szintén halott) és 30 sebesült volt.

Mikor a tüzérség alkonyatkor már a tüzet inkább a hátsó terepre vitte át, gyalogsági támadástól tartva, a tartalékot a megtizedelt vonal sűrítésére bevettem s kértem egy szakasz tartalékot.

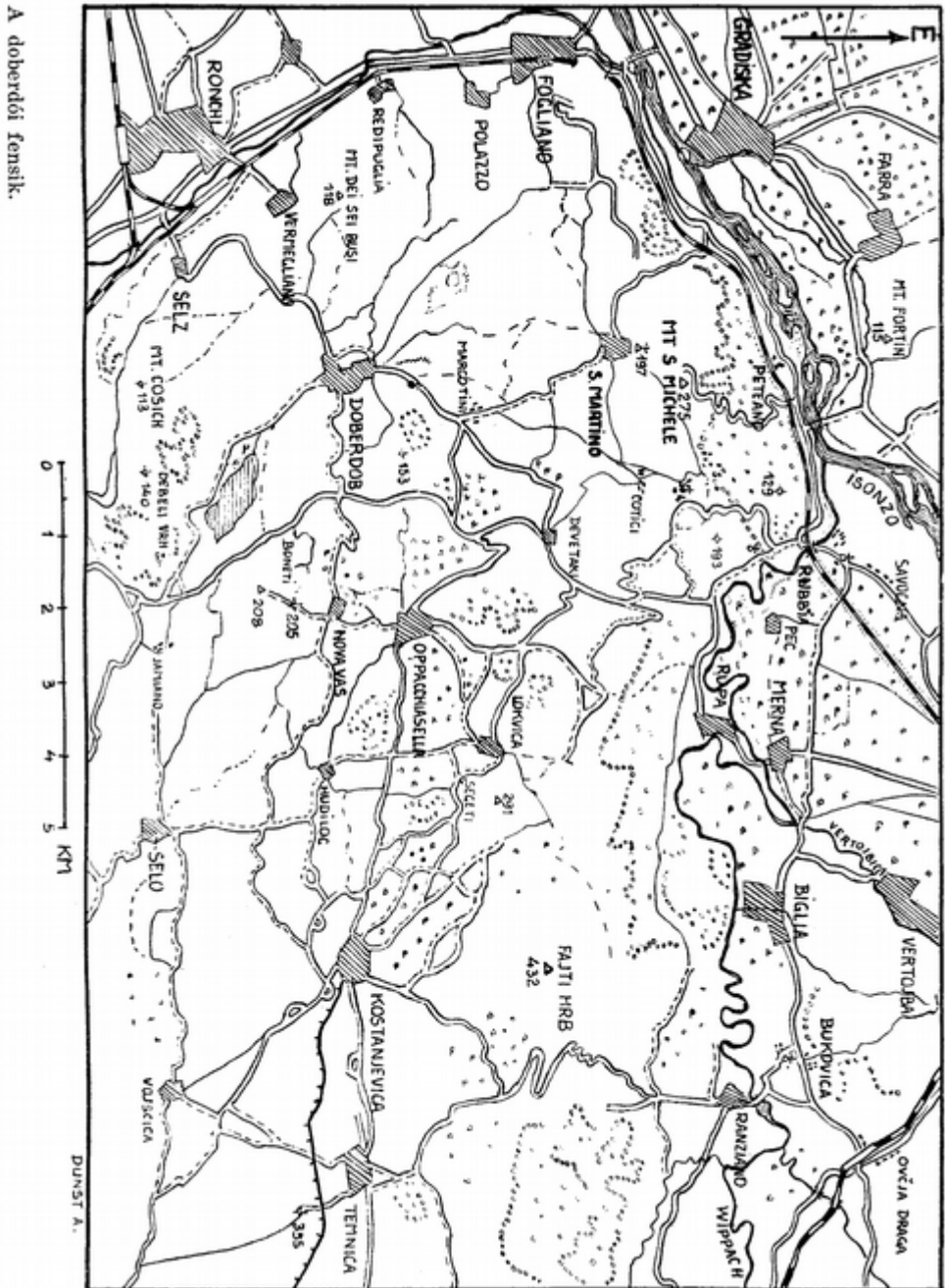
A tüzérségi tűz után egy 5 emberből álló járőr jelent meg az előttünk levő dolinába vezető futóárokban, azonban a közéjük lőtt puskagránátok és néhány ösztűz közülük 8 embert megölt, 2 pedig visszamenekült. Az éberségi lövéseket rövidebb időközökben adattam, úgyhogy egy állandó lassú tűz nehezítse meg az ellenség esetleges előretörekvését.

Az ellenséges tüzérség — nem olyan hevességgel ugyan, — de egész éjjel állandóan lőtte különösen azokat a helyeket, ahol a tartalékot sejtette.

Tekintetbevéve a rendkívül nehéz körülményeket, a legénység erkölcsi állapota kielégítő volt. A fegyelem nem szűnt meg s a szakaszparancsnokok és altisztek nem veszítették el befolyásukat a legénységre.

Tábor, 1916 január 27.

Sárosy Béla főhadnagy,
századparancsnok.

A doberdóí fensik.